

Samarbete, arbetsätt och språkinläring inom sfi

MYNDIGHETEN FÖR
SKOLUTVECKLING

Samarbete, arbetssätt
och språkinläring inom sfi

Myndigheten för skolutveckling 2003
ISSN: 1651-9787 2003:7

Bilder: Johan Wingborg
Grafisk form: Mera text & form

Samarbete, arbetsätt och språkinläring inom sfi

MYNDIGHETEN FÖR
SKOLUTVECKLING

Innehåll

Förord	6
<i>Samarbete – möjligheter och hinder</i>	9
En titt tillbaka	10
De sfi-studerande	12
Sfi-anordnare	14
Arbetsförmedling	16
Socialtjänst	21
Flyktingmottagning	25
Migrationsverket	30
Huvudaktörernas uppdrag i korthet	32
Samverkan och helhetssyn	35
Andra aktörer	40
Hinder och framgångsfaktorer	43
Ekonomi	45
Avslutande diskussion	49
Läs mer	52

Arbetsätt för sfi i samverkan **53**

Att bygga pedagogiska broar **54**

Vi förbereder för arbetslivet **60**

Arbetslagets styrka är våra olika kompetenser **66**

Individualisering från början **72**

Språket utvecklas på arbetsplatsen **80**

Viktigast att utveckla muntlig kompetens **86**

Hur lär man sig svenska som vuxen? **95**

Om språk **96**

Om att lära sig språk **99**

Om sfi-utbildningen **104**

Om möten **108**

Förord

Myndigheten för skolutveckling presenterar tre skrifter om integrationsarbete och sfi. Skrifterna är ett led i arbetet med ”att stödja en utveckling av nya samarbetsformer mellan sfi och andra aktörer inom integrationsarbetet för att stärka sfi-deltagarnas språkinlärning och öka deras möjligheter på arbetsmarknaden” (regeringsuppdrag U2001/1969/V till Skolverket).

En del av uppdraget betonar yrkesinriktad sfi: ”Verksamheten bör syfta till att finna metoder för hur sfi kan kombineras med t.ex. yrkesutbildning, praktik eller yrkesarbete ...”.

De tre skrifterna presenteras i följande ordning:

- Samarbete – möjligheter och hinder
- Arbetsätt för sfi i samverkan
- Hur lär man sig svenska som vuxen?

Dessa skrifter kompletterar varandra. Det övergripande syftet är att de tillsammans ska ge inspiration och bidra till att effektivisera introduktionen av nyanlända och att utveckla samarbetsformer som underlättar för individen att bli delaktig i samhället.

Arbetsätt för sfi i samverkan syftar till att stödja en utveckling av arbetsformer för sådan sfi som kombineras med praktik, arbetsutbildning, yrkesorientering eller yrkesutbildning. Förhoppningen är att Arbetsätt för sfi i samverkan ska inspirera till att utveckla samarbetsformer mellan sfi och andra aktörer och att initiera en diskussion om arbetsätt i en sådan svenskundervisning för invandrare. Skriften vänder sig i första hand till sfi-lärare och yrkeslärare, men även till andra som är intresserade av att utveckla arbetsätt och former för att kombinera språkundervisning med praktisk verksamhet.

Samarbete – möjligheter och hinder diskuterar hur olika kommuner kan skapa ett samarbete mellan olika aktörer för att ge individu-

ellt anpassad, målinriktad svenskundervisning för invandrare där individen är delaktig och medansvarig.

Syftet med Samarbete – möjligheter och hinder är att bidra till att utveckla och stödja invandras introduktion och integration. Den vänder sig till företrädare för sfi, flyktingmottagning, socialtjänst, kommuners arbetsmarknadsenheter, arbetsförmedling, frivilligorganisationer, Integrationsverket, Migrationsverket m.fl.

Den tredje skriften Hur lär man sig svenska som vuxen? vänder sig till alla som möter människor som talar svenska som sitt andraspråk, men speciellt till praktikhandledare för sfi-studerande. Skriften ger en lättillgänglig beskrivning av språkinlärningsprocessen.

Författare för Arbetssätt för sfi i samverkan (även redaktör) samt Samarbete – möjligheter och hinder är Marie Håkansson, som varit anställd som expert vid Skolverket. Skriften Hur lär man sig svenska som vuxen? har utvecklats av Nationellt centrum för sfi och svenska som andraspråk. Ansvarig projektledare har varit Eva Jönsson, Skolverket.

Då skrifterna publiceras efter Skolverkets delning den 1 mars 2003 har ansvaret för utvecklingsfrågor övergått till Myndigheten för skolutveckling.

Bakgrund

I april 2001 undertecknade generaldirektörerna för Integrationsverket, Migrationsverket, Arbetsmarknadsstyrelsen, Skolverket och Svenska kommunförbundet en överenskommelse om att stärka sitt samarbete och att samordna myndigheternas förändringsarbete för att asylsökande, flyktingar och andra nyanlända invandrare ska kunna utveckla sina resurser och bli delaktiga i samhället.

Svenskundervisningen är en viktig del i detta arbete, men i överenskommelsen konstaterar man att "Undervisningen under introduktionstiden kan dock inte ensam stå för hela språkinläringen. Under-tecknarna av denna överenskommelse är överens om att det även behövs andra aktiviteter och metoder för att nå målet med introduktionen."

Övergripande mål för sfi är att ge den studerande "grundläggande kunskaper i svenska språket och om det svenska samhället" (Skollagen 13 kap. 1 §). Riksdagen har fastställt Mål och strategi för vuxnas lärande (Propositionen Vuxnas lärande och utvecklingen av vuxenutbildningen, 2000/01:72). Mål och strategi för vuxnas lärande

betonar bl.a. individperspektivet och kraven på flexibilitet och samverkan mellan olika delar av samhället för att ge förutsättningar för lärande. Invandrare bör alltså kunna få tillgång till en utbildning som är väl anpassad till individens möjligheter, önskemål och framtidsplaner och som bidrar till att öka integrationen i samhället och som förkortar vägen till egenförsörjning.

Sedan den 1 januari 2003 gäller nya kursplaner för sfi. De innebär att utbildningen differentieras och att olika studievägar skapas för deltagare med olika behov och förutsättningar. Kursplanerna öppnar möjligheten på ett annat sätt än tidigare att kombinera studier i sfi med annan verksamhet som yrkesstudier, praktik eller arbete.

Sfi som kombineras med yrkesutbildning eller praktik erbjuder ofta ett effektivt sätt att förkorta invandrares väg till arbetsliv och egen försörjning.

Mats Ekholm
Generaldirektör

Kjell Hedwall
Avdelningschef

Samarbete – möjligheter och hinder

Hur kan samarbetet mellan sfi och andra aktörer öka?

En titt tillbaka

1965

Svenskundervisning för invandrare (sfi) infördes som en försöksverksamhet genom ett riksdagsbeslut. Studieförbunden fick i uppdrag att anordna avgiftsfria studiecirklar i svenska och samhällsorientering inom ramen för den fria och frivilliga folkbildningsverksamheten. Beslutet tillkom mot bakgrund av en ökad invandring till Sverige.

1968

I en resolution i Europarådet fastställdes att utländsk arbetskraft borde få minst 200 timmars undervisning i det nya landets språk. Detta kom att fundera som ett riktvärde för undervisningens omfattning.

1971

Den första läroplanen för sfi-undervisning utarbetades. Läroplanen fick status av rekommendationer till studieförbunden eftersom dessa inte kunde åläggas läroplansbunden utbildning.

1970-talet

En åtskillnad gjordes mellan svenskundervisning i samband med arbetsmarknadsutbildning och övrig svenskundervisning. Undervisningen inom arbetsmarknadsutbildning genomfördes till större delen vid AMU-center, och övrig undervisning, inom den s. k. fria kvoten, förlades till tio av staten godkända studieförbund.

1973

Läroplaner i form av s k YRK-kurser i svenska för invandrarundervisning anordnades vid flera universitet. Dessa kurser blev snabbt mycket efterökta vilket ledde till långa köer till utbildningen. Lagstadgad rätt till ledighet och lön för arbetstagare under 240 timmar för deltagande i svenskundervisning genomfördes.

1976

Läroplanen från 1971 ersattes av Allmänna mål och riktlinjer för undervisningen i svenska för vuxna invandrare, ett dokument som baserades på den svenska invandrapolitikens mål – jämlikhet, valfrihet och samverkan – och präglades av en mer medveten syn på språk och språkinläring än den tidigare läroplanen.

1977

Skolöverstyrelsen fick regeringens uppdrag att utvärdera den försöksverksamhet som då redan hade pågått i tolv år. Utvärderingen visade på stora brister i undervisningen till följd av en splittad organisation, avsaknad av klart definierade mål, brist på kompetenskrav på lärarna, knappa resurser för lärarutbildning, begränsad tillgång till bra undervisningsmaterial och inte minst brist på kunskap, engagemang och intresse bland berörda beslutsfattare.

1978

Regeringen tillsatte en parlamentarisk kommitté, sfi-kommittén, med uppdrag att se över den samlade svenskundervisningen för vuxna invandrare och lämna förslag om förbättringar och permanentning av verksamheten.

1981

Sfi-kommittén kunde inte enas i centrala frågor om huvudmannaskap och finansiering, men föreslog en ny sfi-utbildning på 600 timmar uppdelad på två etapper. Man föreslog också att studiestöd, s. k. sfi-penning, skulle utgå och att en enhetlig läroplan skulle skapas.

1986

Sfi-reformen genomfördes. Denna innebar ett statligt ramansvar för hela utbildningen, som i genomsnitt skulle omfatta 700 timmar (45 minuters).

Undervisningen delades upp i grund-sfi och påbyggnads-sfi, där kommunerna fick ett lagstadgat ansvar för att grund-sfi kom till stånd.

Kommunerna kunde välja att själva anordna grund-sfi inom den kommunala vuxenutbildningen eller att anlita andra anordnare som studieförbund och folkhögskolor. Påbyggnads-sfi anordnades utan kommunalt ansvar som studiecirklar i studieförbund eller inom ramen för arbetsmarknadsutbildning. För grund-sfi fastställdes en särskild läroplan med preciserade mål, innehåll och arbetsformer samt vissa kompetenskrav för lärarna.

Påbyggnads-sfi skulle däremot bedrivas utan läroplan och utan centralt fastställda kompetenskrav. Studiestöd i form av timsättning utgick till deltagarna i grund-sfi, men ej till deltagare i påbyggnads-sfi.

1989

Riksrevisionsverket (RRV) genomförde en granskning av sfi-undervisningen som redovisades i rapporten Svenska för invandrare – ett regeringsuppdrag. I rapporten visade man på följande problem:

- lång utbildningstid och långa väntetider
- varvning studier/arbete tillämpades sällan
- sfi nådde inte alla med behov
- brister i undervisningens innehåll och kvalitet
- inte tillräckligt stor flexibilitet
- dålig samordning mellan myndigheter på såväl lokal som central nivå

1991

En ny sfi-reform med en ny läroplan (Lsfi-91) antogs. Den innebar att uppdelningen i grund- och påbyggnads-sfi upphörde och ersattes av en sammanhållen utbildning. Det kommunala huvudmannaskapet infördes för all sfi. Detaljregleringen om hur undervisningen skulle bedrivas minskade.

1994

Från och med detta år upphörde läroplanen för sfi att gälla och undervisningen vilar sedan dess på de grundläggande värden som anges i läroplanen för de frivilliga skolformerna (Lpf 94). Regeringen fastställde i samband med detta en ny kursplan för sfi. Samtidigt infördes betyg och centralt fastställda prov för sfi.

1998

I Kunskapslyftskommitténs betänkande ansåg kommittén att sfi borde upphöra som egen skolform och integreras i den kommunala vuxenutbildningen.

1999

Statskontoret fick regeringens uppdrag att utreda organisationen för svenskundervisning för invandrare och väga för- och nackdelar med en inordning av sfi i komvux.

2000

I propositionen Vuxnas lärande och utvecklingen av vuxenutbildningen (2000/01:72) föreslår regeringen att sfi ska kvarstå som egen skolform, men att en ny kursplan ska utarbetas så att sfi-verksamheten bättre kan anpassas till varje deltagares förutsättningar och behov.

2002

En ny kursplan för sfi antas. Kursplanen börjar gälla den 1 januari 2003, men kan tillämpas fr o m hösten 2002.

2002

Regeringen tillsätter en särskild utredare för att se över hur svenskundervisningen av invandrare kan organiseras och förnyas. Utgångspunkten är att skapa en högkvalitativ utbildning som kan ske integrerat med arbete, praktik eller annan utbildning. Resultatet av utredningen ska redovisas i september 2003.

De sfi-studerande

37 000 personer studerade sfi under läsåret 2000/2001. Majoriteten, ca 60 %, var kvinnor. Det fanns sfi-studerande i alla åldrar, från 16 år till långt över pensionsålder. Medelåldern var 33 år.

Ca 20 % av de studerande hade arabiska som modersmål, därefter kom kurdiska, bosniska och spanska med ca 7 % var. Totalt fanns ett hundratal språk representerade bland de studerande. 20 % hade en utbildningsbakgrund som var kortare än 6 år. Av dessa var knappt hälften analfabeter. 64 % hade mer än 10 års utbildning från hemlandet. Några hade en avslutad yrkes- eller högskoleutbildning med sig i bagaget, andra hade påbörjat studier men inte kunnat avsluta dem. Några hade lång yrkeserfarenhet från hemlandet, andra hade aldrig förvärvsarbetat.

De sfi-studerande hade kommit till Sverige av olika skäl. Ca en tredjedel var flyktingar, som sökt och fått asyl i Sverige. Andra hade fått uppehållstillstånd av anknytningsskäl eller på grund av studier eller arbete. De hade olika kunskap om och inställning till det nya landet. De hade olika lång vistelsetid i Sverige, några var helt nyanlända medan andra redan hade bott här i flera år. Några hade eller hade haft arbete i Sverige.

Sfi är en rättighet för alla som är minst 16 år, som är bosatta i en kommun och saknar de kunskaper utbildningen ger. Sfi-studerande utgör alltså ingen homogen grupp! Förutsättningarna i levnadsvillkor skiljer sig mycket mellan de studerande och det finns stora individuella skillnader beträffande boendeförhållanden, familjeförhållanden, hälsotillstånd och ekonomiska villkor.

De allra flesta sfi-studerande kommer under studietiden i kontakt

med olika myndigheter. Vilka och i vilken utsträckning beror på en mängd faktorer, t. ex. flyktingstatus, ekonomisk och social situation, utbildnings- och yrkesbakgrund. Dessa myndigheters insatser, liksom hur de samarbetar med varandra, avgör ofta hur goda förutsättningarna för studier och yrkesarbete blir för varje enskild individ. I samarbetet är de huvudaktörer. Att hitta strukturer för god samverkan mellan dessa aktörer är en grundförutsättning för att utveckla sfi-utbildningen till att bli ett redskap för ökad integration och förbättrade möjligheter på arbetsmarknaden. I de följande avsnitten kommer de olika myndigheternas uppdrag och arbetssätt att belysas, liksom de krockar och missar som kan uppstå i samarbetet med sfi.

Sfi-anordnare

Kommunen är huvudman för sfi och är skyldig att erbjuda sfi-undervisning till de kommuninnevånare som är berättigade till det. Kommunen kan antingen anordna sfi i egen regi eller ge annan anordnare, som studieförbund eller privata utbildningsanordnare, i uppdrag att anordna sfi.

Uppdrag

Sfi ska förutom att ge grundläggande kunskaper i svenska och samhällsorientering också skapa förutsättningar för integration och förbereda individen på yrkes- och arbetsliv. Man kan säga att sfi står på tre ben, eller har tre olika syften som speglar politikområdena utbildning, integration och arbetsmarknad. Sfi:s ansvar är alltså betydligt vidare än att ”bara” vara en språkutbildning.

Kritik

Skarp kritik har framförts mot sfi genom åren. Sfi har kritiserats för att vara alltför ”skolaktig”, ha för lite och för dålig koppling till samhället och till arbetslivet, samt att ge för dåligt resultat.

Kritiken har framför allt framförts av samhällets olika aktörer som arbetsförmedling, socialtjänst och arbetsgivare, men har också påtalats i flera statliga rapporter och utredningar. I Skolverkets utvärdering av sfi, *Vem älskar sfi?* (Skolverket, 1997) finns en redovisning av tidigare rapporter som kritiskt granskat utbildningsformen. Riksdagens revisorer diskuterar sfi ur ett arbetsmarknadsperspektiv i rapporten *Språk och arbete – svenskundervisning för invandrare och invandrades arbetsmarknad* (Riksdagens revisorers rapport 2000/01:3). Också i Integra-

”De läser en massa om verb och adjektiv och sånt. Det är jättesvårt och jag har glömt allt sånt från skolan, så jag kan inte hjälpa henne.”

Make till sfi-studerande

tionsverkets rapport Integration 2002 kommenteras utbildningens utformning. Eftersom det ofta är svårt att anordna praktik för sfi-studerande blir undervisningen, enligt Integrationsverkets rapport, traditionell: *"Formerna för undervisningen har därför i många fall stannat vid traditionell kollektiv katederundervisning. ... Undervisningen är sällan anpassad till vuxna utan ges på samma sätt som till barn och unga. ... Sfi har för många blivit en återvändsgränd."*

Målet för sfi-undervisningen har varit att den studerande ska få betyg, samtidigt som förhållandevis få kursdeltagare har nått det målet. Enligt Skolverkets uppföljning avslutar mindre än 40 % av deltagarna kursen med godkänt betyg inom tre år (enligt tidigare kursplan). Betyget har haft väldigt stor betydelse i sfi-undervisningen och detta har till stora delar tillåtit styra undervisningen. Godkänt betyg har fungerat som ett slags inträdesbiljett. Först med ett godkänt sfi-betyg har det varit möjligt att gå vidare till studier inom grundläggande eller gymnasial vuxenutbildning, och samma krav har också ställts av aktörer utanför skolan, t.ex. arbetsförmedling och arbetsgivare. Detta har gjort att många har "fastnat" i sfi. Det har inte funnits alternativ för dem som har haft svårt att nå målen.

Nya kursplaner

Sedan den 1 januari 2003 gäller nya kursplaner för sfi. Därigenom har ett gammalt krav från sfi-håll fått gehör, nämligen att differentiera utbildningen och skapa olika studievägar för deltagare med olika behov och förutsättningar. Kursplanerna består av tre studievägar som var och en är uppbyggd av två kurser, som kan avslutas med betyg. Kursplanerna öppnar också möjligheten på ett annat sätt än tidigare att kombinera sfi-studier med annan verksamhet som yrkesstudier, praktik eller arbete.

Den nya sfi-utbildningen ska vara flexibel och individanpassad och ska ge den enskilde dels kunskaper i svenska, utifrån behov och förutsättningar, dels skapa möjligheter för varje individ att finna vägar till framtida egenförsörjning.

För att lyckas med det krävs helhetssyn. Och helhetssyn når man genom samarbete. Konsekvenserna av de nya kursplanerna, dvs att sfi kan avslutas med betyg på en lägre språklig nivå och att sfi bör kombineras med andra aktiviteter, är en mycket angelägen fråga för kommunernas utbildningsansvariga, för kommunernas övriga myndigheter och för arbetsförmedlingarna att ta itu med.

Arbetsförmedling

Arbetslösheten bland invandrare/flyktingar är högre än för hela den arbetsföra befolkningen. Statistik från oktober 2002 visar att medan arbetslöshetssiffrorna för hela riket var 5,2 % uppgick de till 12 % för utomnordiska medborgare, en mer än dubbelt så stor arbetslöshet.

Uppdrag

Arbetsförmedlingen ska förmedla arbete till arbetssökande och arbetskraft till arbetsgivare så att arbetsmarknaden fungerar effektivt. Vidare är uppdraget att öka de arbetssökandes kunskaper för att öka deras möjligheter att få arbete, samt att särskilt stödja de grupper av arbetssökande som har svårast att få arbete.

Samarbetet mellan arbetsförmedling och sfi har sett olika ut genom åren och skiftar mycket från kommun till kommun. Nedanstående fyra punkter är de som oftast brukar nämnas som de områden där sfi i kommunerna önskar en förbättrad samverkan.

Inskrivning

Det område där arbetsförmedlingen har fått starkast kritik från sfi-håll är det faktum att många förmedlingar inte velat skriva in sfi-deltagare som arbetssökande förrän de uppnått sfi-nivå (enligt gamla kursplanen) eller är i slutet av sin utbildning. Ett sådant förfaringsätt har inget stöd i förordningen. Arbetsmarknadsstyrelsen fastställer i sin policy för mångfaldsarbete 2002 att det inom varje Länsarbetsnämnd under 2003 ska utarbetas en handlingsplan för hur myndigheten ska förhindra diskriminering och nekande till inskrivning på grund av bristfälliga kunskaper i svenska.

För den sfi-studerande är tidig inskrivning viktig av flera skäl:

- Att arbetet med att översätta betyg och validera yrkeskunskaper kan påbörjas.
- Att få tillgång till kvalificerad vägledning.
- Att det krävs viss inskrivningstid för att komma i åtnjutande av arbetsmarknadspolitiska åtgärder som aktivitetsgaranti och allmänt anställningsstöd.

I de kommuner där man systematiskt kartlägger och skriver in sfi-deltagarna då de påbörjar sina studier menar arbetsförmedlarna att detta är en ovärderlig hjälp i det fortsatta arbetet. Dels etablerar man en relation, dels får man en bra bild av den yrkeskompetens och utbildningsbehov som finns i kommunen. Detta gör det lättare att planera framtida insatser.

Arbetsmarknadsinformation

Samhällsinformationen är en viktig del av sfi-undervisningen och därmed information om arbetsmarknaden, hur man söker jobb, vilka stödåtgärder som finns etc. Kännedomen om var i Sverige och inom vilka branscher jobben finns, eller de olika regelverken kring arbetsmarknadspolitiska program, är snabbt föränderlig kunskap som man inte kan utgå från att sfi-läraren har. Arbetsförmedlingens medverkan när det gäller detta är mycket viktig för att ge sfi-utbildningen en tydlig arbetsmarknadsinriktning.

Det är också viktigt att sådan arbetsmarknadsinformation sker i ett nära samarbete mellan arbetsförmedlare och sfi-lärare. Läraren har då möjlighet att förbereda informationen, och kan tillsammans med arbetsförmedlaren lägga upp innehåll och omfattning. Sfi-lärarna brukar påpeka att det är viktigt att arbetsmarknadsinformationen sker återkommande. Lite i taget, men ofta.

Skriftlig information har länge efterlysts och under 2003 kommer AMV:s internetbaserade information att översättas till relevanta språk.

Praktik

I förordningen (1994:895) om svenskundervisning för invandrare står:

”Styrelsen för utbildningen skall i samarbete med arbetsförmedlingen verka för att undervisningen så snart som möjligt kan kombineras med sådan arbetsplatsorientering eller sådant förvärvsarbete som ger deltagaren möjlighet att träna sig i att tala svenska.” (9 §)

”Vi hade en jättebra tjej från af, hon kunde förklara så att eleverna förstod. Men sedan organiserade de om och hon fick andra arbetsuppgifter och sedan har vi inte haft någon.”

Sfi-lärare

”Vi frågar dem inte ens längre, det är enklare och blir bättre om vi tar fram praktikplatserna själva.”

Sfi-rektor

”Först säger af att ‘du måste ha sfi-betyg för att få hjälp här’, och sedan, när de kommer med sitt betyg, säger de att ‘ditt språk räcker inte, du måste läsa mer svenska’. Då är det många som bara ger upp.”

Sfi-rektor

Märkligt nog finns motsvarande formulering inte i de förordnings-texter som styr arbetsförmedlingarnas arbete.

I de fall då arbetsförmedlingarna medverkar till att ta fram praktikplatser handlar det oftast om särskilda satsningar för långtidsarbetslösa. I vissa kommuner har af avtal med kommunen om att ta fram praktikplatser till flyktingar.

Glappet

Många arbetsmarknadsutbildningar kräver förkunskaper på en hög nivå, både språkliga och allmänna. Trots sfi-betyg (enligt gamla kursplanen) och eventuell tidigare erfarenhet inom branschen har man därför inte kunnat komma i åtnjutande av en yrkesutbildning. Detta gäller arbetsmarknadsutbildningar inom svets, transport mm. Detta har inneburit att många varit hänvisade till fortsatta teoretiska studier, trots bristande motivation. Detta glapp utgör ett stort hinder för individen, och många upplever det som kränkande att sfi-betyget inte räcker för att komma vidare.

Vikten av samsyn blir än större med den nya kursplanen, då det blir möjligt att avsluta sfi med betyg på en lägre språklig nivå. Att utveckla anpassade arbetsmarknadsutbildningar inom yrken som inte ställer krav på hög utbildning eller mycket god språkförmåga är en angelägen uppgift för att uppnå integrationspolitikens mål.

Det är värdefullt att af är med

I Luleå pågår sedan 1998 en utbildning inom gymnasieskolans omvårdnadsprogram, speciellt anpassad för kursdeltagare som ej uppnått sfi-nivå.

Yvonne Thorsson är Arbetsförmedlingens samordnare i flyktingfrågor i Norrköping. Ett par dagar i veckan finns hon på Sankt Olofsskolan för att delta i kartläggningssamtal, svara på sfi-deltagarnas frågor om arbetsmarknaden, ge vägledning inför framtiden både i grupp och enskilt och se till att betyg och diplom blir översatta.

Som regel kartläggs alla flyktingar före kursstart. Det är mycket värdefullt att af är med redan i detta skede, menar hon, för att tidigt kunna fånga upp de speciella erfarenheter och förutsättningar varje person har med sig och matcha dessa mot den svenska arbetsmarknaden. Samtidigt sker en frivillig registrering vid af. Vid behov medverkar af vid översättningar och valideringar av utländska betyg/diplom. Denna första kontakt ger kunskaper som är bra att bygga vidare på vid fortsatta samtal samtidigt som flyktingarna får en realistisk bild av den svenska arbetsmarknaden, vilka krav som ställs och var det framtida arbetskraftsbehovet kommer att finnas.

Yvonne Thorsson har sin arbetsplats på sfi-skolan. Hon menar att tillgängligheten är nödvändig för att skapa det förtroende som behövs för att effektivt kunna hjälpa.

Yvonne är tillräckligt ofta på skolan för att känna igen de studerande, och många vet vem hon är och vilka frågor man kan vända sig till henne med. Hon besöker alla sfi-grupper för att ge arbetsmarknadsinformation och återkommer gärna flera gånger till samma grupp.

– Vi har nu börjat kartlägga även de invandrare som inte omfattas av introduktionen, berättar Yvonne. Det är viktigt att vår service vänder sig till alla sfi-studerande och att alla får en tidig bedömning. Samtidigt behöver vi själva bli bättre på att ta tillvara den kunskap invandrare har med sig genom att t. ex. utveckla valideringsmetoder. Min avsikt är att tillsammans med personalen på sfi/komvux fortsätta att utveckla metoder för att i ett så tidigt stadium som möjligt påbörja processen mot ett arbete här i Sverige.

– Jag har nyligen fått möjlighet att använda arbetsförmedlingens databas även här på skolan, vilket underlättar och skapar bättre förutsättningar för en god och snabb service till de studerande, säger Yvonne avslutningsvis.

Socialtjänst

Ett stort antal av de sfi-studerande uppbär försörjningsstöd. Av de sfi-studerandes sammanlagda inkomst utgjordes 1997 ca 50 % av socialbidrag (Statskontorets rapport Svenskundervisning för invandrare (sfi) 2000:27). Trots att sfi-skolorna och socialtjänsten ofta arbetar med samma personer uppger såväl sfi-lärare som socialsekreterare i många kommuner att kontakterna är för dåliga och att man önskar ett tätare samarbete.

Uppdrag

Enligt Socialtjänstlagens så kallade portalparagraf är samhällets socialtjänsts främsta mål att främja människornas ekonomiska och sociala trygghet, jämlikhet i levnadsvillkor och aktiva deltagande i samhället. Socialtjänstens uppdrag handlar alltså inte bara om det ekonomiska biståndet utan en stor del av verksamheten är inriktad på skydd och stöd till barn och ungdomar, äldre, handikappade och andra behövande. Man arbetar även med att förebygga och motverka missbruk.

Krocken

I villkoren för att erhålla ekonomiskt bistånd ligger att den enskilde efter bästa förmåga ska bidra till sin försörjning. Socialtjänstlagen är mycket tydlig på den punkten: Den som kan arbeta är skyldig att söka arbete eller delta i verksamhet som främjar inträde på arbetsmarknaden, t.ex. svenskundervisning.

Ett rimligt krav kan man tycka, men det innebär att det bland de sfi-studerande finns personer som brister i motivation och koncentration, och som ser sina svenskstudier som ett "måste". Orsakerna

till detta kan vara flera. En av de vanligaste är man redan länge har studerat sfi, utan att göra några egentliga framsteg. Det kan också vara personliga problem, osäker bostadssituation eller hälsoproblem.

För sfi-läraren är situationen frustrerande. Målen för undervisningen är omöjliga att uppnå för den här gruppen studerande, som ofta har stor frånvaro och inte deltar aktivt i undervisningen. Man ser helst att de skulle "slippa" sfi. Socialtjänstemännen hävdar å sin sida vikten för de här personerna att ha fasta rutiner och någonting att göra.

Tätt samarbete

Ett tätt, regelbundet samarbete mellan sfi-skola och socialtjänst är nödvändigt. Det är bara genom en öppen dialog som man kan lyfta fram problemen och gemensamt finna lösningar. Det är viktigt att skapa större förståelse för varandras uppdrag när det gäller den ovan beskrivna gruppen, för att individen ska få det stöd hon/han behöver och har rätt till. Ofta handlar det om personer i behov av rehabilitering, fysisk eller psykisk, och att utarbeta rutiner för att fånga upp dessa är mycket viktigt, liksom att hitta bra samarbetsformer med sjukvården. Här bör också påpekas hur viktigt det är att det finns tillgång till kurativt stöd inom sfi.

Sfi-lärarnas erfarenheter och kunskaper kan också vara värdefulla för socialtjänsten när det gäller andra deltagare. Sfi-läraren kan t.ex. upptäcka personer som behöver stöd och hjälp från socialtjänsten. Det kan gälla kvinno- eller barnmisshandel, missbruk eller sjukdom.

Det behövs alternativ till yrkes- och arbetsinriktad sfi

Sfi är inte alltid lösningen. För de studerande som av olika skäl har svårt att tillgodogöra sig sfi-undervisningen är det viktigt att det finns värdiga och meningsfulla alternativ.

Personer som på grund av ålder, hälsotillstånd eller livssituation inte är aktuella för arbetsmarknaden behöver speciellt anpassad verksamhet som svarar mot deras behov och förutsättningar. Det kan vara verksamhet som har fokus på friskvård, föräldraskap eller boendemiljö. Sådan verksamhet kan ske inom ramen för sfi, i kombination med sfi eller helt utanför sfi.

När det råder en samsyn mellan sfi-anordnare och socialtjänst i dessa frågor, skapas förutsättningar för att hitta sådana alternativ.

Eva Jansson – spindel i nätet

I april 1999 startade socialförvaltningen i Karlskoga Projekt Praktisk Svenska och Eva Jansson anställdes som projektledare. Syftet var att ge flyktingar och invandrare möjlighet till integration genom att få träna svenska i svenska miljöer, med det övergripande målet att på sikt klara sin egen försörjning.

Behovet hade signalerats av såväl lärare som socialsekreterare. Evas roll i projektet var dels att ta fram praktikplatser, dels att organisera och samordna alternativa verksamheter för invandrare.

Sedan starten har verksamheten utvecklats och man har hittat goda samverkansformer mellan skola och socialtjänst. Nu är projektet permanentat och ingår i den ordinarie verksamheten. Eva är anställd av socialförvaltningen och har sitt arbetsrum i sfi-skolans lokaler.

”Det är en klar fördel att befinna sig mitt i verksamheten. Det skapar förutsättningarna för goda kontakter med de sfi-studerande. Min roll är att vara socialtjänstens ”förlängda arm.” Genom att jag har ett nära samarbete med socialsekreterarna och också är ”spindel i nätet” mellan olika samarbetspartners, får jag en helhetsbild som förenklar kommunikationen och i sin

Projektledare Eva Jansson tillsammans med Wassim Saad Gerges. Genom att kontaktvägarna mellan skola och socialtjänst har förbättrats, är det numera möjligt att planera verksamheten bättre för den enskilde individen.

tur underlättar arbetsintegrering. Detta innebär också att formerna för individuell planering har kunnat utvecklas. Genom att kontaktvägarna mellan skola och socialtjänst har förbättrats, är det numera möjligt att planera verksamheten bättre för den enskilde individen.

Jag deltar alltid vid det inskrivningssamtal som sker för var och en när sfi-studierna påbörjas. Då får jag en bild av individens resurser och kan redan då börja planera för praktik och anställningsmöjligheter. Den handlingsplan som upprättas vid inskrivningssamtalet är ett viktigt dokument, som jag sedan kan använda mig av vid samtal inför praktiken, vilket har visat sig öka motiveringen och ge kursdeltagaren en mer realistisk syn på sina förutsättningar.

Den helhetsbild som jag får genom kontakterna med individen – socialtjänsten – skolan – arbetsförmedlingen – företag ger mig signaler av behov som jag sedan kan vidarebefordra till berörda instanser. Dessa behovssignaler använder jag till att aktivera olika resurser som finns i kommunen, exempelvis företag, studieförbund, kyrkan, skolan, andra projekt och sist men inte minst, enskilda individer. Exempel på aktiviteter som startat på detta vis är:

- Frivillig sommarsvenska under sfi-skolans sommaruppehåll.
- Söka-jobbaktiviteter.
- Föräldramöten med temat integration.
- Konversationsgrupper.
- Nya Prisma – verksamhet för invandrarkvinnor.
- Information om integration och kulturmöten på olika arbetsplatser.

Under planering är även en utbildning för 20 f d gymnasieungdomar, vars kunskaper inte räcker för vare sig fortsatt utbildning eller arbete.

En viktig del av mitt arbete är att informera på företag och andra arbetsplatser. Det krävs stöttning av de svenskfödda så att de vågar ta emot praktikanter eller ännu hellre anställa, och det är viktigt att vi som arbetar med invandrare/flyktingar är ödmjuka inför det svåra mötet som det faktiskt är.

Efter att ha arbetat med vuxna invandrare i många år inser jag att den verkliga målgruppen är nästa generation som inte får hamna mittemellan. Den gruppen är stor och måste ges en realistisk chans att försörja sig själv så att de inte ärver den invanda hjälplösheten.”

Flyktingmottagning

Ca 30 % av de sfi-studerande utgörs av flyktingar som mottagits i kommunen och för vilka staten ersätter kommunen enligt den s. k. generalschablonen. Antalet flyktingar skiljer sig markant från kommun till kommun, beroende på hur stor flyktingmottagning kommunen åtagit sig. Det finns kommuner där i princip alla sfi-studerande är flyktingar och kommuner där ingen är det. I flyktingmottagande kommuner har oftast en speciell flyktingmottagningsenhet inrättats. Den ligger i många fall inom socialförvaltningen, men allt vanligare blir andra organisationsmodeller; inom arbetsmarknadsenheten eller som fristående enhet direkt under kommunstyrelsen.

Uppdrag

I samarbete med individen och med sfi-anordnare och arbetsförmedling ska flyktingmottagningen planera och genomföra ett introduktionsprogram som ska ha ett innehåll som ger individen bästa möjliga förutsättningar för att försörja sig själv och vara delaktig i det svenska samhället. Programmet ska innehålla insatser som syftar till att ge kunskaper om det svenska samhället, om det svenska arbetslivet och i det svenska språket. Introduktionen är i regel två år och målet är att individen efter denna tid är etablerad i svenskt arbets- och samhällsliv.

Sfi

Svenskundervisningen är grundbulten i introduktionen. Trots det brister det i samarbetet mellan sfi och flyktingmottagning. Enligt RRV:s rapport Att etablera sig i Sverige deltar sfi-anordnaren i pla-

”Hon reste sig mitt
i lektionen och sa att
hon skulle gå till sin
praktikplats. Jag visste
ingenting.”

Sfi-lärare

neringen av introduktionen i hälften av kommunerna som undersökts. Oftast finns en kontakt då flyktingen inleder sina studier men därefter förekommer kontakter endast då det uppstår problem. Flyktingmottagningen engagerar sig sällan i undervisningens innehåll, utan förhåller sig avvaktande i väntan på att flyktingen ska ”bli klar” med sfi.

Heldagsverksamhet

Då flyktingmottagningen i regel eftersträvar heldagsverksamhet erbjuder man flyktingen en mängd kompletterande aktiviteter. Det kan vara kurser i data, sportaktiviteter, verksamhet arrangerad av olika frivilligorganisationer eller praktik. Det förekommer att sådan kompletterande verksamhet planeras helt utan sfi-anordnarens medverkan. När så är fallet har sfi-läraren ingen möjlighet att utnyttja de praktiska inslagen för att stödja flyktingens språkinläring, och vet ibland inte ens vilken eller vilka aktiviteter flyktingen deltar i.

Speciellt allvarligt blir detta när det gäller praktik. RRV påpekar i sin rapport att sfi-undervisningen ofta upplevs som isolerad och utan koppling till arbetslivet. Eller tvärtom, att praktiken upplevs lösryckt ur ett sammanhang och egentligen bara har till syfte att fylla dagen. För att praktik ska främja språkutveckling och öka kunskapen om svenskt arbetsliv på ett effektivt sätt krävs ett samarbete mellan utbildning och praktikplats.

Samhällsinformation

Ett av delmålen för introduktionen är att vuxna invandrare har kunskaper om svenska samhällsförhållanden och svenskt arbetsliv, samt om samhällets grundläggande demokratiska värderingar. Även kursplanen för sfi betonar kunskapen om samhällets organisation och dess grundläggande värderingar. Samhällsinformationen är en viktig del av all sfi-undervisning.

I vissa kommuner förlitar sig flyktingmottagningen helt på sfi för att förmedla samhällsinformation till flyktingarna, i andra kommuner har man utarbetat särskilda samhällsorienterande program. I det senare fallet skapas problem för sfi. Sfi-läraren har inga möjligheter att språkligt stödja individen eller att i undervisningen bearbeta stoffet. Risken är också att flyktingen får samma information, eller i värsta fall motsäggande information, vid flera olika tillfällen.

Flyktingar och invandrare

Det som ur sfi-synpunkt utgör ett problem är att flyktingar särbehandlas i förhållande till övriga sfi-studerande. Det upplevs som frustrerande, både för lärare och de studerande själva, att alla i studiegruppen inte får samma tillgång till praktik, samhällsinformation och andra aktiviteter. Flyktingar skrivs ofta genom flyktingmottagningens försorg in på arbetsförmedlingen, medan motsvarande inte sker för de övriga studerande. Som sfi-lärare är det svårt att acceptera att bara vissa kommer i åtnjutande av insatser som främjar integration. Man ser samma behov av introduktionsinsatser hos samtliga nyanlända kursdeltagare, oavsett flyktingstatus eller inte.

Läraren har svårt att i undervisningen bearbeta flyktingens erfarenheter från sin praktik, då hänsyn måste tas till övriga studerande i studiegruppen som inte har praktik. Det kan också vara problematiskt att planera t.ex. studiebesök, då man måste ta hänsyn till vissa av de studerandes övriga schema, och det förekommer också att flyktingens aktiviteter är förlagda på lektionstid. Det är heller inte givet att flyktingen själv till fullo förstår syftet och meningen med insatserna som görs.

Det allra bästa vore naturligtvis att alla i behov av introduktionsinsatser också fick det. Man kan tycka att det ur kommunernas synvinkel vore både enklare och mer effektivt att ge samtliga nyanlända invandrare/flyktingar samma mottagande, istället för att som ofta är fallet nu, "köra två spår".

"Varför är det bara vi som kommer från Irak, som måste jobba på eftermiddagen?"

Sfi-studerande

Samhällsinformation – ett gemensamt ansvar

I Luleå pågår sedan 1998 en utbildning inom gymnasieskolans omvårdnadsprogram, speciellt anpassad för kursdeltagare som ej uppnått sfi-nivå.

I Lerum har man effektiviserat genom att samordna insatserna för samhällsorientering. Sfi-lärarna och flyktingsektionens handläggare planerar och genomför detta gemensamt, och verksamheten vänder sig inte bara till flyktingarna utan till samtliga sfi-studerande.

Fredagar är den dag då olika företrädare för samhället inbjuds till lokalerna, eller då man besöker samhällets instanser. Det kan vara polisen, bostadsbolagen, tandvården, sjukvården osv som presenterar olika aspekter av svenskt samhällsliv. Vid dessa tillfällen medverkar tolkar. Den stora vinsten med arbetssättet ligger i att man undviker dubbelarbete, och att man inte riskerar att tappa bort någon del av samhällsinformationen eller ge motsägande information.

Ett annat viktigt syfte med samhällsinformationen är att uppmuntra invandrarna/flyktingarna att engagera sig i kommunens föreningsliv och kursverksamhet. Många sfi-deltagare deltar i föräldrarådgivningen och det finns tje-

Sfi-undervisning och flyktingmottagning i nära samverkan. Runt bordet sitter Karin Manzoor, Åsa Lundin, Lennart Estberg, Anette Westöö, Darya Heydari och Najlah Alyass.

och killgrupper där även svenska ungdomar deltar. En av handläggarna jobbar speciellt mot ungdomar. Det gäller att lotsa varje individ till det som är angeläget för honom/henne, alltifrån simskola till körkortsteori. Alla aktiviteter sker helt på frivillig basis och på fritiden.

Arbetssättet ställer stora krav på personalens engagemang, kompetens och flexibilitet. Det är nödvändigt att känna väl till varandras uppdrag och ansvarsområde, samt att känna till kommunens utbud när det gäller arbetsmarknad, föreningsliv, idrottsrörelse, träffpunkter etc för att kunna individualisera på djupet.

Så här såg schemat för samhällsinformation ut för senare delen av höstterminen 2001:

12 oktober	Arbetsmarknad
19 oktober	Företagsbesök – Flexator
26 oktober	Svenska seder och bruk
2 november	Passager – det internationella Göteborg
9 november	Integration
16 november	Migrationsverket studiebesök
23 november	Studiebesök Manpower
30 november	Arbetsförmedlingen
7 december	Polisen
14 december	Räddningstjänsten besök

Migrationsverket

Under år 2002 sökte 33 016 personer asyl i Sverige. Under samma år fick 7 451 personer uppehållstillstånd av flyktingskäl. De asylsökande utgör en grupp som inte omfattas av kommunens skyldighet att erbjuda sfi-undervisning. Däremot studerar de flesta asylsökande svenska inom den organiserade verksamheten, OV, under asyltiden.

Genom Överenskommelsen ökar nu kravet på bättre samordning och effektivare samarbete mellan dels Migrationsverket och Arbetsförmedlingen, dels Migrationsverket och kommunerna. På många håll, bl a i Malmö, Stockholm och Jönköping har man tecknat lokala överenskommelser som reglerar hur denna samverkan ska gå till.

Det är framför allt på två punkter som det är angeläget att utveckla en samverkan. Den första gäller överlämnande av information till kommunerna då den asylsökande fått uppehållstillstånd och kommunplacering. Den andra gäller insatser inom den organiserade verksamheten (OV) under asyltiden.

Information

Sfi-anordnarna har i de flesta kommuner visat ett mycket svagt intresse för den svenskundervisning som bedrivits inom OV. Man har inte efterfrågat information om undervisningens innehåll eller den studerandes kunskapsnivå, utan då en flykting kommit till kommunen har man genom egna tester och diagnoser bedömt individen och placerat i lämplig undervisningsgrupp. Inte heller den kartläggning av individens utbildnings- och yrkesbakgrund som gjorts under asyltiden kommer till sfi-anordnarens kännedom. Det borde underlätta möjligheten att planera för en individanpassad sfi-utbildning

om man utvecklar strukturer för ett överlämnande av sådan information. Inte minst för den nyanlände flyktingen själv borde det vara en fördel att slippa upprepa sig gång på gång, och att få möjlighet att bygga vidare på de erfarenheter och den kunskap man fått under asyltiden.

Sfi för asylsökande

Krav ställs även på att den svenskundervisning som bedrivs inom OV ska följa de nya kursplanerna för sfi för att individen ska uppleva en obruten linje i sina svenskstudier, och för att övergången till kommunens sfi-undervisning ska gå så smidigt som möjligt. (Se t.ex. Riksrevisionsverkets rapporter *Att etablera sig i Sverige. En granskning av introduktionsverksamheten för flyktingar och deras anhöriga* (2002:15) och *Hur mottas de asylsökande?* (2002:19)).

Enligt rådande lag och förordning är en asylsökande inte berättigad till kommunalt anordnad sfi. Migrationsverket kan ändå välja att köpa upp sfi av kommuner, studieförbund eller privata anordnare och ge utbildningsanordnaren i uppdrag att bedriva svenskundervisning enligt sfi-kursplanen. Betyg kan dock bara utfärdas av en kommunal rektor.

I region syd har Migrationsverket fattat beslut om att svenskundervisningen för de asylsökande fr o m januari 2003 ska följa sfi-kursplanerna.

Huvudaktörernas uppdrag i korthet

Sfi-anordnare

Ansvarig:	Kommunen
Målgrupp:	Vuxna som saknar grundläggande kunskaper i svenska.
Uppdrag:	Ge målgruppen möjligheter att utifrån sina olika förutsättningar och personliga mål utveckla förmåga att kommunicera muntligt och skriftligt på svenska i vardags-, samhälls- och arbetsliv samt studier.
Styrdokument:	Skollagen (1985:1100) Förordning (1994:895) om svenskundervisning för invandrare Förordning (SKOLFS 1994:28) om kursplan för svenskundervisning för invandrare

Socialtjänst

Ansvarig:	Kommunen
Målgrupp:	Den som inte själv kan tillgodose sina behov eller kan få dem tillgodosedda på annat sätt.
Uppdrag:	Att främja människornas ekonomiska och sociala trygghet, jämlikhet i levnadsvillkor och aktiva deltagande i samhällslivet.
Styrdokument:	Socialtjänstlagen

Flyktingmottagning

Ansvarig:	Kommunen
Målgrupp:	Nyanlända flyktingar, vuxna och barn.
Uppdrag:	Introduktion i svenska samhället
Styrdokument:	Förordning (1990:927) om statlig ersättning för flyktingmottagande Lag (1992:1068) om introduktionsersättning för flyktingar och vissa andra utlänningar Proposition 1997/98:16 Sverige, framtiden och mångfalden – från invandrarpolitik till integrationspolitik

Arbetsförmedling

Ansvarig:	Länsarbetsnämnden
Målgrupp:	Arbets sökande och arbetsgivare.
Uppdrag:	Skapa effektiva möten mellan personer som söker arbete och arbetsgivare som ska rekrytera. Kompetensutveckla och utbilda arbetskraften. Öka arbetskraftsdeltagandet bland äldre och invandrare.
Styrdokument:	Lag (2000:625) om arbetsmarknadspolitiska program Förordning (2000:634) om arbetsmarknadspolitiska program Förordning (1996:1100) om aktivitetsstöd

Migrationsverket

Ansvarig:	Staten
Målgrupp:	De som ansöker om visum, arbets- eller uppehållstillstånd, asyl eller medborgarskap.
Uppdrag:	Fatta beslut om arbets- och uppehållstillstånd, asyl och medborgarskap, samt ansvara för hela migrationskedjan från gränsen till uppehållstillstånd eller återvandring.
Styrdokument:	Lag (1994:137) om mottagande av asylsökande m fl

Samverkan och helhetssyn

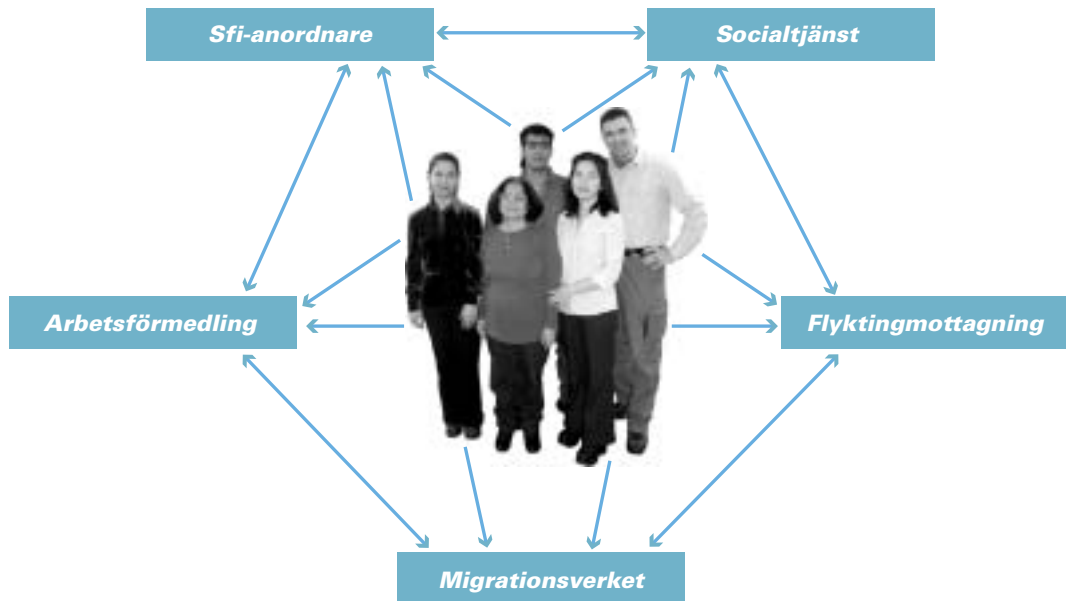
Personalen inom de myndigheter som på olika sätt handhar gruppen invandrare/flyktingar, har ofta höga ambitioner och stort engagemang. Trots att de utför ett gott arbete inom sina respektive områden, uttrycker såväl sfi-lärare som socialsekreterare, flyktinghandläggare och arbetsförmedlare frustration över att de alltför sällan ser resultat av sitt arbete. Integrationspolitikens mål om egenförsörjning och delaktighet verkar vara svåra att uppnå.

Alltför ofta är det helhetssynen som saknas. De olika myndigheterna arbetar oberoende av varandra och utan hänsyn till varandras uppdrag. Kanaler för att utbyta upplysningar om vilka åtgärder som gjorts och planerats för existerar inte. Varje myndighet börjar så att säga om med ny kartläggning och ny planering, utan att titta på vad som har skett tidigare. För individen kan det vara svårt att se någon linje eller samband mellan de olika myndigheternas insatser, och många upplever sig utelämnade till ett system som de inte förstår. I värsta fall kan en individ i årtal knuffas runt mellan olika åtgärder hos olika myndigheter utan att det leder framåt och utan att någon ser hela bilden.

För att varje individ ska kunna erbjudas de bästa förutsättningarna att uppnå delaktighet i svenskt samhälls- och yrkesliv måste myndigheternas insatser samordnas; sfi som ansvarar för svenskinläringen, af som främjar individens möjligheter på arbetsmarknaden, sociala myndigheter som står för den ekonomiska tryggheten och flyktingmottagning som ansvarar för flyktingars introduktion. Även Migrationsverkets mottagningsenheter bör finnas med i en samverkan, då nu allt starkare krav ställs på de asylsökandes möjlighet att få studera

Phayong Eriksson och Birgit Stöckel.

svenska enligt kursplanen för sfi, ha tillgång till af:s tjänster som kartläggning, validering och yrkesprövning och möjlighet att få förvärvsarbeta.

Att hitta strukturer för god samverkan mellan dessa myndigheter är en grundförutsättning för att utveckla sfi-utbildningen till att bli det redskap för ökad integration och förbättrade möjligheter på arbetsmarknaden som är meningen.

På många platser i landet bildas nu olika samrådsgrupper på kommunal eller regional nivå. De har ofta kommit till stånd som ett led i arbetet med Överenskommelsen, och har som syfte att implementera arbetsätt och skriva lokala avtal om samarbete enligt Överenskommelsens intentioner. En fara är att de samverkansformer som nu håller på att utvecklas endast omfattar de personer som är berättigade, eller kommer att bli berättigade, till introduktion, dvs asylsökande, flyktingar och vissa andra nyanlända invandrare som kommuner erhåller ersättning för enligt förordningen (1990:927) om statlig ersättning för flyktningmottagande.

Behovet av samordnade insatser är emellertid större än så. Flyktingar utgör t.ex. bara 30 % av de sfi-studerande. Många sfi-deltagare

är anhöriginvandrare eller "gamla" invandrare som tidigare har haft en egen försörjning i Sverige. Dessa grupper är idag hänvisade till samhällets ordinarie skyddssystem, deras behov av särskilda åtgärder uppmärksammas sällan. Det är därför viktigt att de gemensamma riktlinjer som dras för samarbete inom kommunen inte utesluter någon grupp.

Det finns ytterligare aktörer som är viktiga för att helhetssyn och gemensamma strukturer skapas. En sådan aktör är hälso- och sjukvården. Eftersom ohälsotalen i gruppen invandrare/flyktingar är högre än för befolkningen i sin helhet, har hälsofrämjande insatser en avgörande betydelse för gruppens möjligheter till integration. Det stora antal flyktingar som lider av PTSD, posttraumatiskt stressyndrom, till följd av krigsupplevelser är i stort behov av specialiserade vårdinsatser.

Kommunernas arbetsmarknadsenhet är en aktör som får allt större betydelse genom att många kommuner väljer att administrativt samordna vuxenutbildningen med arbetsmarknadsenheten. Det ger vuxenutbildningen en klar inriktning mot arbets- och yrkesliv, och ger samtidigt vinster genom de goda kontakter med näringsliv och arbetsförmedling som arbetsmarknadsenheterna ofta har.

Ytterligare en viktig aktör är kommunens näringsliv, både som möjlig rekryterare av arbetskraft, och genom att tillhandahålla praktikplatser.

Chinook – myndigheter i samverkan

Chinook är namnet på den varma och intensiva vind som sveper in över Klippiga bergen och som på mycket kort tid smälter snö och is. Denna vind har också fått ge namn åt ett samverkansprojekt i Gävle kommun, som fr o m 2001 övergick till permanent verksamhet.

I verksamheten samverkar Vuxenutbildningen-sfi, Socialtjänsten, Invandrarcentrum (flyktingmottagningen) och Arbetsförmedlingen.

Syftet med verksamheten är att genom heltidssysselsättning erbjuda deltagarna inom sfi möjlighet till en bättre och snabbare integration. Heltidssysselsättningen baseras på den enskilde individens behov och möjligheter. Under tiden som deltagaren läser sfi (svenska för invandrare) så finns det möjlighet att kombinera denna undervisning med både praktiska och teoretiska kurser (orienteringskurser) eller praktik på något företag. Det finns även möjlighet till lärlingsutbildning i vissa fall.

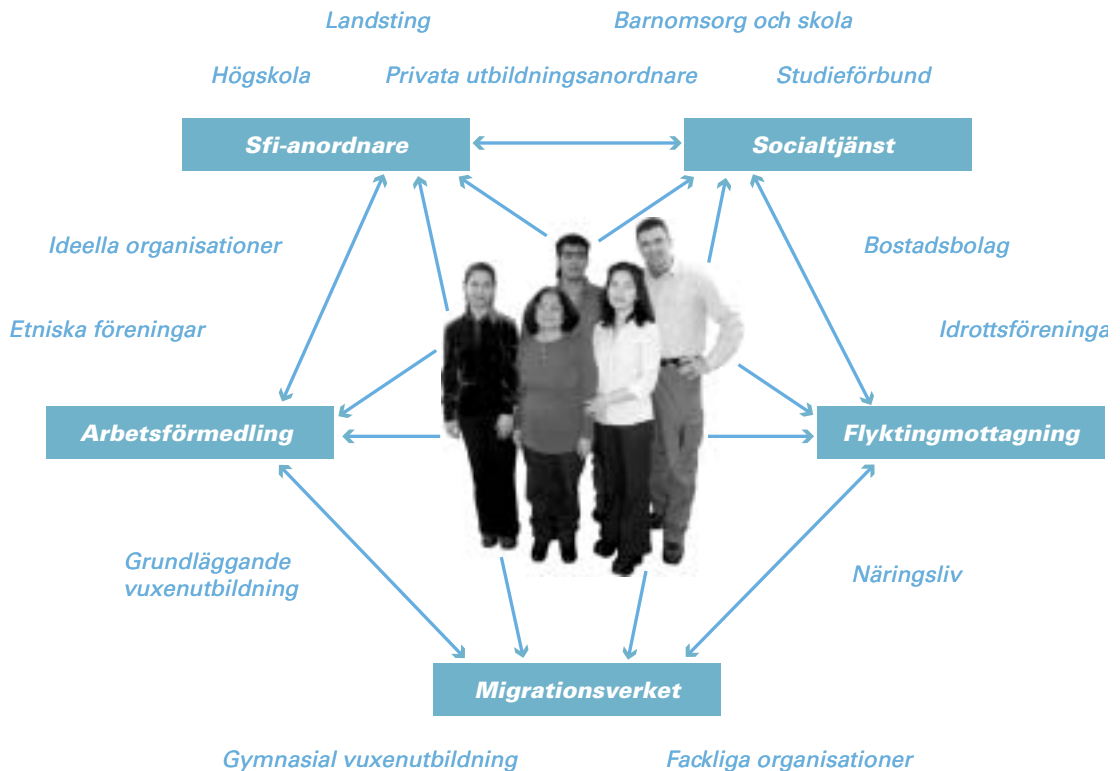
Diman Saadpanah och Azad Ilkhanzadeh har introduktionssamtal med personalen från Chinook.

Sfi-deltagaren skall genom trepartsamtal tillsammans med studie- och yrkesvägledaren samt sin handläggare från respektive myndighet komma fram till en studieplan/handlingsplan som skall följas under sfi-tiden. Ett nära samarbete mellan de olika aktörerna i kommunen möjliggör att integreringen i samhället påskyndas i väsentlig omfattning. För att detta samarbete skall fungera så bra som möjligt har en arbetsgrupp tillsatts, med representanter från de olika myndigheterna.

Med en ökad samverkan mellan samhällets resurser frigörs en flexibilitet och mångfacetterad kompetens som kommer individen tillgodo i en mer riktad och sammanhållen form. Metoden för verksamheten bygger på helhetssyn och samverkan mellan myndigheter och organisationer. Denna metodik är lika användbar för svenskar som för invandrare då det gäller att integreras i samhällsliv och arbete.

Andra aktörer

När grundförutsättningarna finns för att skapa ett gott samarbete mellan huvudaktörerna, där varje myndighet har sin del i en helhet och där helheten är synlig för alla och är allas gemensamma ansvar, är det dags att börja bygga en sfi som ger varje individ optimala förutsättningar att etablera sig i svenskt samhälls- och arbetsliv. Och då behövs ytterligare aktörer:

- Hur ser sfi ut för en person som påbörjat akademiska studier i hemlandet, och vilka medaktörer behövs för att utforma en utbildning som passar den personen?
Ett exempel på det är AKI, akademikerintroduktion, i Malmö, ett samarbetsprojekt mellan sfi-anordnaren och Malmö högskola. Där har sfi förlagts till högskolans lokaler och de studerande har tillgång till högskolans studie- och yrkesvägledare, samt en personlig mentor. Satsningen har visat sig leda till att de studerande betydligt snabbare har kunnat komplettera sina studier och komma ut i arbete.
- Hur ser sfi ut för en person som har en yrkesutbildning och yrkeserfarenhet och vill fortsätta att arbeta inom sitt yrke, t.ex. sjuksköterska, svetsare, lastbilschaufför?
Att under sfi-tiden ha tillgång till en relevant praktikplats och en handledare borde vara en självklarhet. Goda exempel på hur man arbetar med detta finns i bl a Bollnäs, Norrköping, Landskrona och Gävle. I många kommuner uppger man att utvecklingen av former för validering och yrkesprövning är något man avser att satsa mycket på.
- Vilka aktörer tjänar på att samarbeta kring integrationsfrågor?
I Landskrona har ett samarbete mellan sfi och ett bostadsbolag påbörjats. De boende i kvarteret Juno har sin sfi-undervisning i en av kvarterets lägenheter. Temat för undervisningen är boendemiljö, och resultatet har blivit god gemenskap i kvarteret, bättre ordning i gemensamma utrymmen och en trevlig grön, gård; vinnare är både de studerande/boende och bostadsbolaget.
- Vilka yrkesutbildningar kan kombineras med sfi? Hur kan gymnasieskolans yrkesprogram anpassas för dem som ännu inte kan så bra svenska?
Sådan anpassad yrkesutbildning genomförs idag med framgång inom omvårdnadsprogrammet och hotell- och restaurangprogrammet i Luleå. På flera andra orter i landet har arbetet med att anpassa yrkesprogrammen till sfi-studerande påbörjats.
- Hur kan sfi samarbeta med näringslivet?
Volvo Cars i Göteborg har, som ett led i sin rekryteringsstrategi,

inlett ett samarbete med en sfi-anordnare. Sfi bedrivs i fabriken undervisningslokaler, och studierna kombineras med praktik och yrkesteori.

- Vilka insatser behövs för att personer som saknar yrkeserfarenhet och/eller är korttidsutbildade ska få möjlighet till egen försörjning? I Karlskoga satsar man på att förbereda lågutbildade på inträde på arbetsmarknaden genom gedigen arbetsträning. I välutrustade lokaler kan sfi-deltagarna träna för arbete inom restaurang/kök, butik, verkstad eller städning.
- Hur ser sfi ut för de personer som pga ålder, hälsotillstånd eller livssituation inte är aktuella för arbetsmarknaden?
På flera håll i landet finns ett gott samarbete mellan sfi och Röda korset, Internationell människohjälp, Myrorna m. fl. hjälporganisationer, för att skapa meningsfull sysselsättning för dessa.

De nya kursplanerna för sfi, vilka gäller fr.o.m. den 1 januari 2003 betonar på ett helt annat sätt än tidigare individernas olika behov och förutsättningar, och är i sin uppbyggnad gjorda för att underlätta samarbete. Man kan säga att kursplanerna förutsätter samarbete då de är utarbetade med inriktning på en sfi i kombination med annan verksamhet som studier, praktik, arbete eller annat. För att åstadkomma en sådan sfi krävs ett nära samarbete med övriga aktörer.

Hinder och framgångsfaktorer

Vad är det som gör att vissa kommuner har kommit långt med att hitta samarbetsformer som gagnar de sfi-studerandes utsikter på arbetsmarknaden, medan andra har stora svårigheter att ens inleda en diskussion om samarbete? Svaret i de kommuner som har lyckats är ofta: *"Här i vår kommun har vi inget prestigetänkande."*

Ett av de största hindren för att samarbete ska komma till stånd är ett utpräglat prestige- och revirtänkande. En organisation som bara ser sitt eget ansvar och sin egen målgrupp har ett begränsat synsätt. Ödmjukhet, respekt och intresse för andra myndigheters uppdrag är en förutsättning för att samarbete kan komma igång. Andra hinder är konventionalism och traditionalism. Det krävs fantasi och nytänkande för att hitta nya arbetssätt.

Den bristande kontinuiteten i många organisationer utgör ett problem. Många av de kommunala förvaltningarna präglas av en ryckighet med ofta återkommande omstruktureringar, och detta gäller även arbetsförmedlingen, vars förutsättningar för att kunna gå in med arbetsmarknadsåtgärder kan ändras snabbt. Den ökande upphandlingen av sfi bidrar också till att skapa instabilitet. Detta gör att man inte alltid vet vem man ska vända sig till, och har svårt att se vem som har ansvar.

I många kommuner finns ett gott samarbete som bygger på personliga kontakter och risken är stor att samarbetet upphör då personerna inte längre finns kvar på sin tjänst. Därför borde avtal skrivas om hur samarbetet ska gå till. Riksrevisionsverket pekar i rapporten *Att etablera sig i Sverige* på behovet av etablerade "tvärgupper" där representanter från olika myndigheter och aktörer regelbundet träffas.

Sådana grupper behöver tydliga uppdrag och stöd av deltagarnas respektive ledningar om de inte ska bli beroende av eldsjäalars arbete.

Förutsättningarna för samarbete kan också vara mycket beroende av kommunens organisation på förvaltningsnivå. Traditionellt finns sfi inom kommunens skolförvaltning, och där finns också barnomsorg, grundskola och ungdomsgymnasium. I en sådan förvaltning har sfi ofta svårt att hävda sin egenart och sina behov av resurser och inte sällan har sfi-frågor mycket låg prioritet. En tendens idag i många kommuner är att man lyfter ur vuxenutbildningen och därmed också sfi och bildar en egen organisation. Detta gynnar sfi, eftersom man där lättare kan tillgodose vuxnas speciella behov. I några kommuner har man slagit ihop vuxenutbildningen med kommunens arbetsmarknadsenhet, vilket ytterligare förstärker kopplingen till arbets- och yrkesliv, och underlättar samarbete med arbetsförmedling och näringsliv.

Kunskap, engagemang och intresse på alla nivåer är en förutsättning för att lyckas. Dessa egenskaper återfinns ofta hos dem som arbetar direkt i verksamheten, d.v.s. hos lärare, arbetsförmedlare, flykting- och socialsekreterare, men ofta har dessa svårt att driva igenom sina idéer och förslag. Framgångsrika arbetssätt riskerar att bli kortvariga om inte ledningens engagemang och intresse finns. Det är angeläget att öka kunskapen om invandrades livssituation, deras villkor på arbetsmarknaden och om hur vuxna lär sig ett nytt språk bland all personal inom berörda myndigheter och organisationer.

Ekonomi

Majoriteten av de sfi-studerande är beroende av samhället för sin försörjning. Socialbidrag och introduktionsersättning utgör tillsammans med andra bidrag som bostadsbidrag och föräldrapenning ca tre fjärdedelar av de sfi-studerandes sammanlagda inkomst. (*Statskontorets rapport Svenskundervisning för invandrare (sfi) 2000:27*).

Ojämlika ekonomiska villkor

För den tredjedel av de sfi-studerande som är flyktingar erhåller kommunen ersättning från staten. Intentionen är att en introduktionsersättning ska betalas ut till flyktingen och att denna ersättning ska betraktas som en lön. Det innebär att individen erhåller en ersättning för att delta i introduktionsprogrammet och har inflytande över sin ekonomiska situation genom att t.ex. kunna välja ett billigare boende eller att förvärvsarbeta. Emellertid handskas inte alla kommuner med ersättningen på det sätt som är tänkt; i många kommuner medför extrainkomster att ersättningen minskar.

En liten del av de sfi-studerande uppbär ersättning från arbetsförmedlingen. Den tidigare regeln om att sfi-studier inte får utgöra en del av en arbetsmarknadsåtgärd är numera slopad. Arbetsförmedlingen bidrar i en del kommuner med ekonomiskt stöd till personer som deltar i yrkesinriktad sfi.

Ytterligare en liten del av de studerande har någon form av studiestöd. Studiestöd utgår inte för ren sfi-undervisning, men kan beviljas för sfi i kombination med andra studier inom grundläggande och gymnasial vuxenutbildning. Dock måste man ha varit folkbokförd i Sverige i minst två år för att ha rätt till statligt studiestöd.

”Studiestödssystem, arbetsmarknadspolitiska och sociala insatser korsar varandra utan att alltid kunna mötas och samordnas på ett ur individens synvinkel tillfredställande sätt.”

Vuxenutbildning och livslångt lärande, SOU 1998:51

Resten av de studerande, ca 20 %, har ingen ersättning från samhället. Det gäller personer som antingen försörjer sig genom arbete under studietiden, eller som har sin försörjning tryggad genom familjen.

Konsekvenser

Motivationen för att arbeta är i hög grad beroende av vilket försörjningsstöd personen uppstår.

Socialbidragstagaren eller den som har ersättning från arbetsförmedlingen har ingen ekonomisk vinning av att arbeta extra under studietiden eftersom arbetsinkomsten gör att försörjningsstödet minskar. Flyktingen med introduktionsersättning har däremot ett starkt incitament till att acceptera erbjudande om extraarbete, och förbättrar därmed sina möjligheter på arbetsmarknaden.

För den som inte har någon form av bidrag från samhället är naturligtvis motivationen för att arbeta mycket hög. Det kan innebära att man, om man får chansen till arbete, avbryter studierna i förtid, innan man uppnått grundläggande kunskaper i svenska.

Denna konsekvens är speciellt tydlig i de sfi-kurser i kombination med yrkesutbildning som många kommuner nu satsar på. De personer som varken har socialbidrag, introduktionsersättning eller a-kassa har ibland helt enkelt inte råd att fullfölja kurserna. Två års vistelse-tid krävs för att vara berättigad till statligt studiestöd. Resultatet blir utbildad personal som arbetar under osäkra anställningsförhållanden.

I de satsningar som nu görs runt om i landet på yrkesutbildningar i kombination med sfi och/eller svenska som andraspråk måste frågan om studiefinansiering lösas.

Projekt – permanent verksamhet

Många av de utbildningssatsningar som görs idag finansieras med projektpengar, ofta EU-bidrag. Mycket tid och kraft går åt till att hitta finansiering, skriva ansökningar och söka sponsorer eller med-finansiärer. Ytterligare tid och kraft går åt till att motivera och försvara projektet för kommunens förvaltningschefer och politiker. Runt om i landet bedriver mängder av eldsjälur en idog lobby-verksamhet för att deras projekt ska få fortleva och permanentas.

Trots att det rör sig om projekt som följer de riktlinjer som riksdag och regering har fastslagit för integrations- och vuxenutbildningspolitiken och som bevisligen ger resultat i form av ökad anställning av invandrare/flyktingar, är det ofta svårt att få gehör. Vad

”Dagens system är helt sjukt, det bevisar ju att det inte lönar sig att arbeta. Om en invandrare vill tjäna pengar måste han jobba svart!”

Studieledare

”Hon var vår duktigaste student och skulle verkligen blivit en underbar undersköterska, men hon avbröt utbildningen. Familjen hade ganska dålig ekonomi och då kunde hon inte tacka nej när hon erbjöds ett långtidsvikariat på praktikplatsen.”

Projektledare

händer när EU-pengarna tar slut och eldsjälarna inte längre orkar? Risken att upparbetade arbetssätt, nätverk och kontaktytor försvinner och faller i glömska är stor.

Bristen på ekonomiska resurser anges som den främsta orsaken till man i kommunerna tvekar att omvandla framgångsrika projekt till permanent verksamhet. Många av de utbildningar och arbetssätt som har nått framgång är resurskrävande. En sfi-utbildning kombinerad med omvårdnadsprogrammet t. ex. är dels tidsmässigt längre än det vanliga omvårdnadsprogrammet inom vuxenutbildningen, dels mer personalkrävande. Projekt som arbetar med etablering på arbetsmarknaden genom praktik, kräver nya personella resurser i form av projektledare, praktikanskaffare och samordnare. Överhuvudtaget kan man säga att utbildningar som grupperar deltagarna utifrån yrkes- eller intresseområde istället för språknivå ställer nya krav på såväl pedagogik som materiella och personella resurser.

Om man exempelvis antar en socialbidragskostnad och boendekostnad för en vuxen person på 6 000 kr/mån, innebär varje individ som uppnår egenförsörjning en besparing för samhället på 72 000 kr per år. Därtill kommer skatteintäkter, produktionsvinster och minskat ohälsotal. Om endast hälften av 50 deltagare i en arbetsmarknadsinriktad sfi-utbildning uppnår egenförsörjning uppgår samhällets pay-back till 1 800 000 kr/år, vilket väl kan motivera en högre utbildningskostnad.

Den gemensamma pengapåsen

Problemet är knappast att det ur samhällsekonomiskt perspektiv skulle vara olönsamt att satsa på utbildningar som underlättar inträde på arbetsmarknaden för invandrare och flyktingar. Snarare ligger svårigheten i att varje myndighet och organisation har sin egen strikta budget och att varje verksamhetsgren har avsatta medel som inte kan användas hur som helst.

Men det finns trots det kommuner som hittar de ekonomiska möjligheterna att driva utbildningar som man tror på, och det är där man har ett etablerat, gott samarbete mellan framför allt socialförvaltning, vuxenutbildning och arbetsförmedling. I dessa kommuner menar man att man ser de olika myndigheternas medel som en gemensam pengapåse som man tillsammans förfogar över.

”Vi sätter oss runt ett bord och så lägger alla fram de pengar de kan bidra med, och sen diskuterar vi hur vi bäst kan utnyttja dem.”

Sfi-rektor

Vinna – vinna

Ett gott samarbete kring integrations- och arbetsmarknadsfrågor gagnar inte bara de sfi-studerande, utan innebär besparingar för kommunerna. Samordning av t. ex. kartläggning är en ren administrativ vinst, som dessutom ger myndigheterna en helhetssyn. Flera kommuner vittnar om hur samarbetet effektiviserar och underlättar arbetet.

Näringslivet har mycket att vinna på att ta tillvara den outnyttjade arbetskraftsreserv som invandrare/flyktingar utgör. Dels för att tillfredställa rekryteringsbehovet och dels för att vissa företag ser det som en fördel att själva utbilda sin personal. Därför borde kommunens näringsliv vara en självklar samarbetspart när det gäller att utforma sfi-undervisningen, så att man tar tillvara den kompetens som finns bland kursdeltagarna.

Samma sak gäller för rekryteringen till arbetsplatserna inom kommunen. Speciellt inom vård och omsorg föreligger idag ett mycket stort rekryteringsbehov, och kommunen borde därför vara självklar när det gäller att i samråd med sfi utforma vårdutbildningar och anordna praktikplatser.

För den enskilde individen är vinsten uppenbar – en helhetssyn hos inblandade myndigheter gör att ingen kan ”skickas runt” mellan olika åtgärder och insatser utan att någon uppföljning sker. Att ha möjligheten att försörja sig själv och sin familj är grunden för ett människovärdigt liv. Egenförsörjande personer mår bättre både fysiskt och psykiskt, har bättre förutsättningar att vara goda föräldrar och har överhuvudtaget högre livskvalitet. Allt detta innebär en ekonomisk vinst för samhället.

Avslutande diskussion

Att ha tillgång till språket, att förstå och göra sig förstådd, är avgörande för att känna delaktighet i samhället och för att komma in på arbetsmarknaden. Sfi är därför en viktig del av introduktionen för nyanlända flyktingar och invandrare, men också för dem som bott en längre tid i Sverige, men ännu inte nått en god språknivå. Men eftersom språket inte är en isolerad företeelse, utan det verktyg som vi använder i alla våra roller i livet, på arbetsplatsen, i utbildningen, på fritiden och i föreningslivet, måste sfi-utbildningen finnas i ett sammanhang. Sfi måste ingå som en viktig del i den struktur som byggs upp i kommunerna för att ge flyktingar och invandrare så goda förutsättningar som möjligt att integreras i samhället, och en sådan struktur byggs upp genom samarbete.

Samarbete som ökar invandrades integration och förbättrar deras tillträde på arbetsmarknaden ger vinster. För samhället innebär det naturligtvis en vinst att arbetsföra medborgare i så hög utsträckning som möjligt kan försörja sig själva, betala skatt och bidra till produktionen. Samarbete mellan berörda myndigheter inom eller mellan kommunerna skapar en helhetssyn, som kan resultera i effektivare och mer resursbesparande arbetssätt. De största vinnarna är förstås individerna själva, alltså de flyktingar och invandrare som är i behov av särskilda insatser för att komma ut i arbetslivet. Att försörja sig själv innebär ökad självkänsla, större delaktighet, bättre hälsa och möjlighet till ett rikare och värdigare liv.

Men, ändå är samarbete inte alltid något självklart, och ofta något som är svårt att få till stånd. I den här skriften förs resonemang kring de strukturella hinder som kan vara orsak till bristande samarbete.

Myndigheternas olika uppdrag, målgrupper och regelverk kan sätta upp hinder. Också traditioner och arbetskulturer kan ibland utgöra svårigenomträngliga barriärer. Att uppmärksamma dessa skillnader kan vara det första steget mot att finna nya samarbetsformer.

TVå former av samarbete har behandlats i skriften. Samarbetet mellan ansvariga myndigheter i kommunerna är det mest grundläggande och det som skapar förutsättningar för en god verksamhet. Då huvudaktörerna, d.v.s. sfi-anordnare, arbetsförmedling, socialtjänst, flyktingmottagning och till viss del Migrationsverkets mottagningsenheter, drar åt samma håll, har samma mål och en gemensam strategi för att nå dit, skapas den helhetssyn som är nödvändig. Då det existerar ett forum, där representanter för de berörda myndigheterna har möjlighet att diskutera hur var och en kan bidra till att nå det gemensamma målet, kan nya arbetsformer skapas och nya lösningar finnas. I skriften beskrivs några exempel på sådana "gränsöverskridande" arbetssätt; i Norrköping finns arbetsförmedlare på plats i sfi-skolan för att där arbeta med kartläggning, vägledning och praktikanskaffning, i Gävle finns samrådsgruppen Chinook och i Lerum har flyktingsekreterarna och sfi-lärarna ett gemensamt ansvar för att ge samhällsinformation.

Inte minst för att hitta de ekonomiska möjligheterna att genomföra en god sfi-utbildning är samverkan viktig. Myndigheternas gemensamma finansiering kan göra det möjligt för en verksamhet att överhuvudtaget komma igång, och chansen är också större att verksamheten blir framgångsrik då samverkan kring antagning, innehåll och uppföljning sker.

På många hålls sluts avtal om samverkan på lokal eller regional nivå. Det är relativt vanligt att det i kommunerna finns avtal som reglerar de olika myndigheternas ansvar då det gäller introduktionen av flyktingar. Övriga invandrare förväntas klara sig med kommunens ordinarie stöd- och servicefunktioner. Det innebär att man i dessa kommuner riskerar att bygga upp dubbla system, ett för flyktingar och ett för invandrare, vilket torde bli administrativt mer krävande och samtidigt fördyrande.

Mycket god verksamhet har initierats, byggts upp och drivits av "eldsjälar", engagerade människor inom de olika myndigheterna. Eftersom en sådan verksamhet oftast står och faller med dessa personer är det viktigt att avtal skrivs för att genom bindande dokument reglera samarbetet. Men avtal räcker inte för att åstadkomma

en god verksamhet! Samarbetsformer måste förankras på alla nivåer inom organisationerna, inte minst hos personalen som arbetar i den praktiska, konkreta verksamheten. Cheferna inom myndigheterna, förvaltningarna och organisationerna har ett stort ansvar när det gäller att skapa utrymme och tillfällen för personalen att mötas, lära känna varandra och hitta former för samarbete.

Den andra formen av samarbete som behandlas i skriften är den som tar sin utgångspunkt i de sfi-studerandes behov, förutsättningar och önskemål när det gäller att lära sig svenska och att förbereda sig för yrkesliv. Det är samarbete som utgår från att språkundervisningen behöver stöd i en verklighet. Oavsett metoder, pedagogik, studiemiljöns utformning eller lärarnas kompetens, behövs komplement till språkundervisningen. Genom de nya kursplanerna för sfi skapas nu möjligheter att kombinera svenskstudierna med annan verksamhet eller att sådan verksamhet tar vid i direkt anslutning till de olika sfi-kurserna. Sfi behöver alltså samarbetspartners för att gemensamt utforma, planera och driva sådan verksamhet.

Då det i kommunerna finns en gemensam helhetssyn och där samverkan är naturlig och självklar, finns mycket goda förutsättningar för att lyckas med integrations- och mångfaldsarbetet. Sfi är då en viktig del i den process det innebär för varje människa att finna sin roll i samhället.

Läs mer

Överenskommelse om utvecklingen av introduktionen för flyktingar och andra invandrare (Arbetsmarknadsstyrelsen, Integrationsverket, Migrationsverket, Skolverket och Svenska kommunförbundet)

Propositioner och utredningar

Validering av vuxnas kunskap och kompetens (SOU 2001:78)

Vuxnas lärande och utvecklingen av vuxenutbildningen (Regeringens proposition 2000/01:72)

Mångfald i högskolan – reflektioner och förslag om social och etnisk mångfald i högskolan (SOU 2000:47)

Vuxenutbildning och livslångt lärande (SOU 1998:51)

Sverige, framtiden och mångfalden – från invandrapolitik till integrationspolitik (Regeringens proposition 1997/98:16)

Rapporter

Rapport Integration 2002 (Integrationsverket 2003)

”Som att öppna en dörr” Diskussion om alfabetisering – förutsättningar och utvecklingsmöjligheter samt lägesbeskrivning av alfabetisering i åtta kommuner (Skolverket 2003)

Hur mottas de asylsökande? (Riksrevisionsverkets rapport 2002:19)

Att etablera sig i Sverige. En granskning av introduktionsverksamheten för flyktingar och deras anhöriga. (Riksrevisionsverkets rapport 2002:15)

Validering av utländsk yrkeskompetens (Skolverket 2002)

Språk och arbete – svenskundervisning för invandrare och invandrades arbetsmarknad (Riksdagens revisorers rapport 2000/01:3)

Svenskundervisning för invandrare (sfi) – egen skolform eller del av komvux? (Statskontorets rapport 2000:27)

Validering, Diskussionsmaterial kring begreppet validering (Skolverket 2000)

Vem älskar sfi? Utvärdering av svenskundervisningen för invandrare – en utbildning mellan två stolar (Skolverket, 1997, Rapport 131)

Avhandling

Svenska för invandrare – brygga eller gräns? Syn på kunskap och lärande inom sfi-undervisningen (Marie Carlson, Göteborg studies in Sociology No 13, 2002)

Tidningar och tidskrifter

Invandrare & minoriteter.
Tidskrift för forskning, politik, kultur och debatt.

Internet

Integrationsverkets Introduktionsbank:
www.integrationsverket.se/introduktionsbanken

Myndigheten för skolutveckling:
www.skolutveckling.se
Se Vuxenutbildning, Sfi, Samarbete

Lagar och förordningar

Se avsnitt *Huvudaktörernas uppdrag i korthet*, sidorna 31-32.

Arbetsätt för sfi i samverkan

Lärares erfarenheter av sfi i kombination
med yrkesutbildning eller yrkespraktik

Att bygga pedagogiska broar

Den grundläggande utbildningen i svenska för invandrare (sfi) har hittills haft en enda kursplan för alla studerande. Det nya kursplanesystemet som infördes 1 januari 2003 är utformat för att bättre möta individers olika utbildningsbakgrund, förutsättningar och studiemål. Det består av tre studievägar där varje studieväg innehåller två kurser. Inom sfi 1 är målen anpassade till invandrare som är analfabeter eller mycket kortutbildade. Nybörjarkursen inom sfi 2 är avsedd för deltagare som inte har avancerad gymnasie- eller högskoleutbildning. Nybörjarkursen inom sfi 3 har mer avancerade mål och riktar sig till högutbildade. Den tidigare kursplanen omfattade en enda kurs med en avstämningnivå och slutmål. Kurserna i det nya kurssystemet är inte lika omfattande. Avsikten är att kurssystemet ska tillämpas flexibelt så att en studerande t.ex. ska kunna gå över till en mer avancerad studieväg. Det nya kursplanesystemet gör det möjligt för individen att kombinera eller integrera kurser inom sfi med studier i grundläggande eller gymnasial vuxenutbildning, praktik, förvärvsarbete eller annan sysselsättning. Om studierna differentieras och integreras kan sfi-deltagarna snabbare delta aktivt i samhällslivet, få arbete eller fortsätta sina studier. Integrerade svenskstudier för invandrare i det nya kurssystemet förutsätter ett väl utvecklat samarbete inom kommunen och ofta även regionalt.

Den verksamhet och de olika arbetssätt som sfi-lärare beskriver i följande avsnitt av denna skrift utgår från den tidigare kursplanen för sfi. De nya kursplanerna har alltså en struktur som gör att de lättare kan kombineras med annan verksamhet eftersom alla deltagare, oavsett utbildningsbakgrund, kan studera inom sfi-kurser som har

rimlig omfattning. När målen är relativt näraliggande blir lättare att förstå för den studerande.

Yrkesinriktad sfi kombinerar formellt och informellt lärande

Skolverket har i skriften *Det livslånga och livsvida lärandet* (Dnr 1999:121) belyst hur individen lär sig på olika sätt, livslångt, under hela livet och livsvitt, i varierande sammanhang. Det livsvida lärandet sker i olika situationer och omgivningar, *formellt, icke-formellt och informellt*. Individen förhåller sig på varierande sätt till det lärande som sker, som kan vara avsiktligt och planerat eller oavsiktligt och oplanerat, medvetet eller omedvetet. *Formellt* lärande sker i regel inom det formella utbildningssystemet. *Icke-formellt* lärande är lärande som är organiserat, t.ex. på en arbetsplats, men som inte ger formella meriter. *Informellt* lärande kan ske t.ex. i familjen, i föreningslivet eller på arbetsplatsen. Det kan ske tack vare att någon handleder, visar, instruerar eller beskriver men det kan också ske utan att medveten instruktion äger rum t.ex. när någon som är nyanställd, genom egna iakttagelser och reflektioner, tillägnar sig olika informella regler som gäller på arbetsplatsen.

Under de senaste åren har intresset för hela vidden i det livsvida lärandet ökat. Det formella utbildningssystemet erkänner och närmar sig det informella lärandet på olika sätt. Validering av kunskaper som den enskilde har skaffat sig både genom formell utbildning och erfarenheter av arbete är ett exempel. Genom validering kan individen få sina kunskaper bedömda och dokumenterade bl.a. med formella meriter och betyg.

Denna skrift ger exempel på hur språkutveckling i svenska som andraspråk kan ske genom hela individens livsvida lärande, inte bara genom formell språkutbildning utan också genom utbildning inom ett yrkesområde eller genom informellt lärande på en arbetsplats. Både vad gäller yrkesutbildning och praktik tillhandahåller arbets-situationer och yrkeskunskaper ett innehåll för språket. Den formella utbildningen i svenska som andraspråk får då en annan roll än i mera traditionella språkkurser.

Språkutbildningens roll

Sfi-utbildningen kan inom yrkesinriktad sfi vara stödjande, när den studerande bygger upp sina yrkeskunskaper. Den kan då hjälpa individen att hitta strategier för att utveckla sitt språk i yrkeskommuni-

kation och i kommunikation kring yrkeskunskaper. Ett annat viktigt syfte med språkutbildningen är att öka den studerandes medvetenhet och delaktighet i processen. Detta kan t.ex. ske genom att deltagare reflekterat kring frågor som:

- Vad måste jag kunna uttrycka muntligt och skriftligt? Hur kan jag lära mig det?
- I vilka situationer och roller behöver jag kunna tala och skriva?
- Vilka ord och uttryck används på arbetsplatsen eller inom yrkesområdet? Hur kan jag öva mig för att lära mig dem?
- Vad kan jag nu uttrycka och vad förstår jag?
- Vad beror missförstånd på? Hur kan jag undvika dem?

Tack vare att individens språkutveckling får stöd av och stöder yrkesinnehållet kan språket utvecklas snabbare samtidigt som den studerande får ökade möjligheter att kommunicera på en arbetsplats och utveckla sitt yrkeskunnande. Ofta är den stödjande och kompletterande sfi-utbildningen en förutsättning för att deltagaren ska kunna tillgodogöra sig en yrkesutbildning som annars skulle ha legat på en alltför avancerad språklig nivå.

Läromedel

Ett problem som flera av lärarna belyser är att yrkesområdets läromedel ofta är språkligt svårtillgängliga. Läromedel med ett anpassat språk inom olika yrkesområden är sällsynta. Lärarna berättar om hur de använder sig av annat relevant material och hur de själva samlar, bearbetar och skapar material för utbildningen.

Fokus på språkets innehåll – men även på form

Karaktäristiskt för deltagarens språkutveckling i svenska som andraspråk inom språkutbildning som är knuten till yrkesutbildning eller praktik är att fokus är på innehållet. Den studerande behöver förstå och kunna använda yrkesområdets fackspråk och kunna kommunicera i relevanta yrkessituationer. Praktiken eller yrkesutbildningen innebär att den studerande får rika tillfällen att använda sitt språk, att pröva och tillämpa. Sfi-läraren stödjer språkutvecklingen på många olika sätt t.ex. genom att:

- Stödja den studerandes framgångsrika strategier för lärande och kommunikation.
- Bidra till att den studerande blir medveten om sitt sätt att lära

- och utvecklar sin förmåga att planera och utvärdera sitt lärande.
- Med utgångspunkt från den studerandes kommunikativa behov göra honom eller henne medveten om även formella aspekter av språket.
 - Ge möjlighet att utifrån den studerandes behov och förutsättningar analysera, öva och utveckla de delar av språket som individen behöver förstärka och befästa.

Läraryrollen

Den arbetssituation och yrkesroll som de olika sfi-lärarna beskriver i denna skrift är annorlunda jämfört med arbetet för sfi-lärare som undervisar grupper där de studerande inte har ett gemensamt yrkesintresse. Arbetet i sfi i kombination med annan verksamhet ställer stora krav på språklärarnas flexibilitet vad gäller arbetstider, samverkan, plats (arbetet sker både i mera traditionella undervisningslokaler och t.ex. på deltagarnas praktikplatser), grupperingar,

Masoma Safari arbetar vid datorn.

innehåll, arbetsformer och anpassning till deltagare med olika behov av lärande.

Karaktäristiskt för det arbete som sfi-lärarna berättar om är en intensiv samverkan med yrkeslärare och med andra yrkesgrupper, med arbetsförmedling, arbetsgivare och praktikhandledare. Alla lärarna berättar om en rörlig arbetssituation med många olika kontakter. Lärarna beskriver detta samarbete som mycket stimulerande men de är också väl medvetna om att det ställer krav på kommunikationsförmåga och anpassning till t.ex. olika arbetsgivare och arbetsplatser. Flera av sfi-lärarna belyser och betonar att praktikhandledaren ofta har en nyckelroll. Inom några av projekten erbjuds praktikhandledaren en kortare utbildning.

För de flesta av sfi-lärarna i yrkesinriktad sfi har yrkesområdet varit "nytt". Språklärarna har från början inte haft specialkunskaper inom området. Lärarna betonar att det inte bara gäller ett speciellt ordförråd utan också t.ex. sätt att kommunicera, krav på andra förmågor, roller, situationer.

Att sätta sig in i fackuttryck, specialkunskaper och formella eller informella regler för kommunikation inom ett nytt yrkesområde har varit både krävande och utmanande för språklärarna.

Målgrupper för utbildningarna

De flesta av de studerande i utbildningarna eller projekten har rekryterats och deltar eftersom de har erfarenheter eller ett intresse inom ett specifikt yrkesområde. Deras kunskaper i svenska som andraspråk och deras utbildningsbakgrund varierar. Grupperna är alltså heterogena på flera olika sätt och sfi-läraren måste anpassa utbildningen efter varje individs behov och situation.

I yrkesinriktad sfi är möjligheten för den studerande att få arbete en stark drivkraft för deltagarnas motivation och därmed också för utveckling i svenska som andraspråk. Samtidigt beskriver flera av lärarna ett motsatt problem, nämligen bristande motivation och framtidstro hos vissa deltagare. Sfi-lärarna berättar om sitt arbete inom olika projekt som har delvis olika målgrupper. Några av dessa utbildningar och projekt vänder sig helt eller delvis till deltagare som varit länge i Sverige och som är arbetslösa. Många av deltagarna är också kortutbildade. Vissa av dessa studerande har aldrig förvärvat arbetat, andra har varit utanför arbetslivet under många år. Ofta är det människor som blivit beroende av bidrag och förlorat tron på

sina egna möjligheter. En del av dem har, under sin tid i Sverige, deltagit i flera olika projekt som inte lett till arbete. Flera av lärarna berör den medvetna och långsiktiga process som krävs för att deltagare med denna bakgrund ska kunna återfå hoppet om att få ett arbete och samtidigt anpassa sig till de krav som arbetslivet ställer.

Processinriktad utbildning

Lärarna beskriver deltagarnas lärande i yrkesinriktad sfi som en process där kartläggning och självbedömning ger en grund för planeringen samtidigt som den studerande blir mer medveten om sina kunskaper, sitt behov av lärande och sitt sätt att lära. Arbetet bygger sedan på uppföljning, ny analys av behov och förutsättningar och revidering av individens planering. Den studerandes kunskaper och lärande kan därvid dokumenteras i portfolio.

Arbetsglädje

Sfi-lärarna beskriver sitt arbete inom yrkesinriktad sfi som krävande. Samtidigt avspeglar deras beskrivningar berättigad arbetsglädje och stolthet. De är medvetna om att det arbete de utför innebär att de bidrar till att skapa broar till arbetslivet för människor som är ny-anlända eller som har varit en tid i Sverige utan att kunna försörja sig och etablera sig på en arbetsplats. Arbetet är alltså både resultat-inriktat och meningsfullt.

CLL Språkcentrum i Karlskoga

I flera år hade sfi-lärarna i Karlskoga kämpat för att utveckla bra arbetssätt för att de lågutbildade invandrarna skulle lära sig svenska. Olika arbetssätt prövades.

De studerande delades in i olika sorts grupper, t. ex. tala-grupper och lyssna-grupper. En helt individualiserad undervisning prövades, liksom förlängd studiedag. Allt detta skedde inom ramen för teoretiska studier. Men hur än undervisningen organiserades var det inte många studerande som lyckades gå vidare i sina studier eller få arbete. Måluppfyllelsen var låg, om ens någon.

Vid årsskiftet 2000/2001 slogs Ame (Arbetsmarknadsenheten) och komvux samman till CLL (Centrum för livslångt lärande). Då väcktes tanken att skapa ett språkcentrum för lågutbildade invandrare, där de båda enheternas speciella kompetens togs tillvara, nämligen Ame med sysselsättnings- och arbetsmarknadskunskap och komvux med pedagogisk kompetens. Tanken var att genom att studera svenska teoretiskt och använda språket i praktiska situationer, skulle de sfi-studerande öka både sin kunskap i svenska och sina möjligheter på arbetsmarknaden.

Ett år senare startade CLL Språkcentrum i en stor verkstadslokal som, efter ombyggnad, ger möjligheter till praktiskt och teoretiskt arbete. Personalen består av arbetsledare från gamla Ame och lärare från gamla komvux. Personalens olika kompetenser berikar verksamheten. Samarbetspartner är arbetsförmedlingen och socialförvaltningen.

Vi förbereder för arbetslivet

av Katarina Pettersson

Idén är att deltagarna ska kunna nå en bättre språkutveckling genom att använda språket i verkliga situationer. Svenska språket ska användas vid varje praktiskt och teoretiskt moment. All personal arbetar med deltagarna och språkutvecklingen är central.

Målet är att kursdeltagarna ska behärska en funktionell svenska, anpassad till arbete eller fortsatta studier. Tack vare sina språkkunskaper ska de, med eller utan formell behörighet, lättare komma in på arbetsmarknaden.

Metod

Verksamheten vänder sig till flyktingar och invandrare med kort eller ingen skolbakgrund i hemlandet (0–9 år) och lång tid i Sverige. Deltagaren börjar med ett introduktionssamtal med tolk. Då ges information om verksamheten på Språkcentrum. Deltagare och lärare skriver kontrakt som innehåller rättigheter, skyldigheter och etiska regler.

Vid planeringssamtalet görs en individuell handlingsplan, där mål med delmål och arbetsgång formuleras. Två gånger per år medverkar den studerande i utvecklingssamtal. Under arbetets gång genomförs kurstest individuellt utifrån kursplaner med uppsatta kriterier. I det pedagogiska arbetet använder vi oss av loggbok, dialoger och rollspel förutom traditionell arbetsmetodik. Frågorna: "Vad ska du göra?", "Vad gör du?" och "Vad har du gjort?" återkommer ständigt. Vi prioriterar muntlig kommunikation.

Deltagarnas tider på Språkcentrum är 22 timmar i veckan fördelat

på 4 dagar. Under veckan följer deltagaren ett individuellt schema där följande ämnen ingår: svenska som andraspråk, samhällskunskap, friskvård, data, estetiska ämnen, språkpraktik och yrkesförberedande språkträning med matematik.

Språkpraktik

De nyinskrivna deltagarna deltar i språkträning i de olika pedagogiska verksamheterna, som finns på språkcentrum, under en 5-veckorsperiod. Då får deltagarna kombinera praktiskt arbete med språkträning. De olika praktiska verksamheterna i huset är:

- Matlagning, bakning
- Tvätt
- Lokalvård
- Sömnad
- Verkstadsarbete
- Arbete i butik

Yrkesförberedande språkträning

Deltagare som har bott lång tid i Sverige, utan att ha avslutat sfi-studierna och som har tillägnat sig en viss språknivå, väljer att förbereda sig för arbetslivet genom att gå in i en av de yrkesinriktningar vi erbjuder. Genom den yrkesförberedande träningen blir deltagarna väl insatta både i det yrkesspråk och de arbetsmoment de möter när de så småningom kommer ut i praktik på arbetsplatser. CLL:s arbetsledare har goda kontakter med kommunens näringsliv och är med och stöttar deltagarna under den första tiden på praktikplatsen. I några fall har kursdeltagare fått fortsatt anställning på sin praktikplats.

I vårt café arbetar deltagare med att handla, baka, duka, sälja och hålla ordning. Här skapas många naturliga situationer för träning och utveckling av språket. Språkcentrum har en tjänstebil som används vid inköp. När vi har deltagare som har körkort är det deltagare som kör. Eftersom alla inköp bokförs måste den deltagare som tar emot betalning kunna läsa prislistan, räkna pengar och lära sig att läsa allas namn. I **köket** lagas mat, som blir till lunchlådor. Deltagarna läser recept, skriver inköpslista, handlar, och räknar pengar, och lagar dessutom maten och efterarbetar. Här används loggbok och vi har rollspel runt de olika måltiderna. De återkommande frågorna är "Vad ska du göra?" "Vad gör du?" och "Vad har du gjort?".

I **butiken**, som är en överskottsmarknad, kommer riktiga kunder

för att handla och då gäller det att både kunna räkna, kunna prata och svara på frågor. Många ringer för att skänka möbler och andra saker och vill ha hämtning. Vi har en liten lastbil för det ändamålet. Somliga ringer för att fråga efter något speciellt i butiken. För deltagarna gäller det att klara alla dessa samtal. Vi tränar samtal med hjälp av rollspel, både med och utan övningstelefoner.

Städgruppen sköter lokalvården i hela huset. De måste kunna namnen på städvagnens utrustning. De måste veta vad de olika medlen ska användas till. De måste kunna orden som hör till städområdena, för att förstå instruktioner. De deltagare som väljer städförberedande språkträning börjar med praktik på ett städbolag för att få en uppfattning om vad de ger sig in på.

Verkstaden tar emot beställningar på reparationer och tillverkning från andra kommunala verksamheter. Det känns meningsfullt att reparera och tillverka när resultatet kommer till användning. I verkstaden repareras också möbler och andra skänkta saker som sedan säljs

Layla Karim Hayder, Jawaher Mallah och Ho Minh Ngoc prismsmärker varor i secondhandbutiken.

i butiken. Många deltagare blommar upp i verkstaden. Praktiskt arbete och kreativt tänkande passar många bättre än teoretiska studier.

Köksträdgårdens grönsaker, liksom skogens bär och svamp, kompletterar lunch- och festmaten.

I **tvättstugan** tvättas arbetskläder och tvätt från övriga delar på Språkcentrum. Alla deltagare har personliga arbetskläder och ett personligt skåp med lås.

I **syateljnen** klär deltagarna om begagnade möbler. Grytlappar, lapp-täcken, barnkläder m.m. tillverkas. Språkcentrum har en hantverksbod i anslutning till butiken där det tillverkade säljs.

Erfarenheter

Stämningen är god. Skratt och spontant prat är en del av verksamheten. Lusten och trivseln är tydlig. Ändå är frånvaron för stor. Trots kontrakt

*Ho Minh Ngoc och
Nadem Muhammed har
en lektion i verkstadssvenska.*

med tydliga regler för närvaro och tätt samarbete med socialsekreterarna är frånvaron för stor. Många av deltagarna mår psykiskt dåligt. Många, särskilt kvinnor, har värk i kroppen. De har småbarn hemma. Då är det inte lätt att gå till ett städjobb klockan 6 på morgonen.

Även om det finns jobb att få, är steget in i yrkeslivet stort och det handlar inte bara om språkliga problem. Vår erfarenhet är att många ger upp för att det är för jobbigt och de misslyckandena vill vi förebygga genom att bli mer noggranna när vi förbereder deltagarna för arbetslivet.

Katarina Petterson är mellanstadielärare med 40 poäng i svenska som andraspråk. Hon har arbetat med såväl svenska barn, som barn med utländsk bakgrund på olika stadier inom grundskolan. Sedan 1999 arbetar hon med vuxna, lågutbildade invandrare på CLL i Karlskoga.

Omvårdnadsprogrammet för studerande med svenska som andraspråk

I Luleå pågår sedan 1998 en utbildning inom gymnasieskolans omvårdnadsprogram, speciellt anpassad för kursdeltagare som ej uppnått sfi-nivå.

Idén till utbildningen blev verklighet när många av invandrarna i kommunen visade sig ha ett stort intresse för att arbeta inom vård och omsorg, men saknade formell behörighet för att söka de nationella utbildningsprogrammen. Många hade också i olika former arbetat inom yrket men aldrig kunnat få anställning eftersom de saknade utbildning. Det kändes angeläget att kunna erbjuda andra, mindre teoretiska alternativ till språkutveckling, och samtidigt en yrkesutbildning som den studerande är intresserad av.

Kommunen behövde utbildade, duktiga undersköterskor och på komvux fanns ett stort underlag av intresserade studerande. Det fanns bara en sak att göra – våga och vinna. En sfi-lärare på komvux och två lärare från gymnasieskolans omvårdnadsprogram bildade det första arbetslaget. Den gemensamma målsättningen utgick från att den studerande skulle lyckas nå målen och att språket inte fick vara ett hinder. Idén är att den studerande utvecklar sina språkliga färdigheter genom yrkesinriktade studier, då språket används i ett meningsfullt sammanhang.

Utbildningsidén har spritts i kommunen och idag finns liknande utbildningar med inriktning mot restaurang/storkök och handel.

Arbetslagets styrka är våra olika kompetenser

av Birgit Stöckel Danielsson

Utbildningen är utformad för studerande som har svenska som sitt andraspråk, som har läst sfi, läser sfi, eller har läst men ej klarat de nationella målen. Deltagarna ska ha ett intresse för att arbeta inom vård och omsorg. Utbildningen ger undersköterskekompetens, och ska, förutom att ge grundläggande yrkeskunskaper, öka de språkliga kunskaperna för arbete inom hälso- och sjukvård samt social omsorg. För den studerande som saknar sfi-betyg skall strävan vara att kunna nå detta.

Upplägg och innehåll

Utbildningen är på 2 år. Samtliga karaktärsämneskurser är nationella. Teori och praktik varvas. Handedarna ute i verksamheterna är viktiga och har en aktiv roll i planeringen för att de studerande ska uppnå kompetens inom utbildningen. Kontinuerlig handledarutbildning genomförs därför. En typisk sådan kan se ut så här:

- Genomgång av kursmålen
- Praktiska pedagogiska frågor
- En aktuell föreläsning som ger handledaren specifika kunskaper om målgruppen, t.ex. kunskaper om invandarmottagningen i Sverige, kulturkunskap, religioner mm.

Språkutvecklingen löper som en "röd tråd" genom hela utbildningen och bygger till stor del på det material som används inom karaktärsämnena.

Genomförande

En individuell studieplan upprättas och samtidigt görs en validering. Många av de studerande har, som sagt, redan erfarenheter av arbete inom vård och omsorg. Möjligheter finns att genom validering ersätta vissa praktiska moment med teoretiska studier.

För att kunna tillgodose varje studerandes behov och förutsättningar i lärandet görs en kartläggning av den enskildes lärprofil. Vi följer en modell utarbetad av Dunn & Dunn learning styles, en modell som arbetslaget fått utbildning i. Kartläggningen utgör ett komplement till den individuella studieplanen.

Utvecklingssamtal genomförs kontinuerligt och efter halva utbildningstiden följer vi upp den studerandes lärprofil.

Hur vi integrerar språkundervisningen och stöttar yrkeslärarna

Arbetslagets styrka är naturligtvis våra olika kompetenser och en förutsättning för att nå målen är att vi träffas varje vecka för att planera, diskutera, förändra, förbättra och kompetensutveckla oss.

Till varje kurs görs en studiehandledning, som ligger till grund för arbetet. Vi vet precis vad som förväntas av den studerande och kan planera våra lektioner utifrån detta. De studerande får, under 6 timmar varje vecka, det mesta av språkundervisningen i komvux sfi-lokal, där vi har tillgång till bra hjälpmedel. Vi bearbetar då de texter som ingår i de olika yrkeskurserna. Detta kan vara i form av ordbearbetning, språkriktighet, uttal mm. Vi sammanfattar texter från läroböckerna, återberättar dem med hjälp av tankekartor och gör egna frågor.

För vissa moment, t.ex. i kursen "Människan socialt och kulturellt", finns många bra bilder att skriva berättelser till. Ett exempel är en bild av en uteliggare där målet med momentet är att få kunskaper om hur människan socialiseras och förstå innebörden av socialt samspel. De studerande diskuterar fakta med sin omsorgslärare och får därigenom kunskaperna som sfi-läraren sedan kan använda som underlag för en skrivuppgift. Tidningen "Apoteket" är en fantastisk källa att ösa ur. Den har ett lättillgängligt språk och innehåller alltid aktuella artiklar. Och den är gratis!

Under praktikperioderna besöker vi de studerande så ofta som det går. Detta blir väldigt individuellt och vi har då stora möjligheter att tillgodose specifika önskemål om språkträning från den studerande men också från handledaren. Vi gör många studiebesök kopp-

lade till yrket. För att dessa ska ge mesta möjliga bör de förberedas väl. Ett perfekt arbete för språkläraren! Läs in fakta, förbereda frågor och träna att göra anteckningar när någon berättar eller visar något. Efter besöket återberättar vi upplevelserna utifrån våra anteckningar.

När en kurs skall examineras muntligt finns språkläraren med ibland för att ta del av de studerandes språkutveckling. Om examinationen är skriftlig tar vi, för att bedöma den studerandes skriftliga språkutveckling, del av det deltagaren skrivit.

Läraryrollen

Jämfört med "vanlig" sfi krävs det att sfi-läraren är intresserad av att samarbeta med lärare inom andra områden och med andra aktörer i samhället. Sfi-läraren måste också vilja pröva många olika pedagogiska metoder för att hjälpa den studerande till målet och måste läsa in litteratur i karaktärsämnena, men det ger nya kunskaper och

Phayong Eriksson lägger om benet på Göta Cecilia Lindgren. Handledaren Kerstin Eriksson hjälper till.

kompetensutveckling på köpet. Sfi-läraren måste se handledaren på arbetsplatsen som en resurs för den studerandes språkutveckling och måste därför också dela med sig av sina kunskaper om att arbeta med invandrare.

I dag samarbetar vi med Bergnässkolans omvårdnadsprogram, arbetsförmedlingen och Luleå kommun och jag har bara positiva erfarenheter av vårt samarbete. Det enda negativa är att det blir många timmars arbete utanför den ordinarie arbetsplatsen eftersom vi lärare inte finns på samma skola, men det är också en förutsättning för att lyckas. Idag har vårt arbetslag vuxit och vi är nu två sfi-lärare, två omvårdnadslärare och två omsorgslärare.

"Jag har lärt mig ditt språk bättre, jag lyssnar med ett större intresse, jag har fått bättre kontakt med svenskar och mycket större förståelse för den svenska kulturen. Nu får jag äntligen tillhöra samhället på riktigt, känna mig trygg och klara mig själv."

*Azieb Yemane och
Greta Larsson.*

Dessa ord får avsluta min text. De kommer från den utvärdering som gjordes efter den första avslutade undersköterskeutbildningen för studerande med svenska som andraspråk i Luleå, och visar tydligt vad kursen betytt för den här kursdeltagarens språkutveckling, självkänsla och delaktighet i samhället.

Birgit Stöckel Danielsson har ett förflutet inom hotell- och restaurangbranschen, men är nu grundskollärare 1-7 med svenska och samhällsorientering som ämnen, och med en komplettering i svenska som andraspråk. Birgit arbetar sedan 1994 på Komvux i Luleå med sfi, uppdragsutbildningar för Kriminalvården och yrkesutbildningar för studerande med svenska som andraspråk.

För ordbearbetning, språkriktighet och uttal m.m. är datorn ett bra hjälpmedel som ger var och en möjlighet att träna på just det man behöver. Mir Rageq Sediqi, sfi-läraren Anna-Greta Wallmark och Maria Aioby.

Kompass – Kompetens, Arbetsliv och Skola i Samverkan i Landskrona

För tre år sedan startade komvux i Landskrona ett projekt som fick namnet "Lärande i Arbete" (LIA). Kurserna inom LIA riktade sig till flyktingar och invandrare.

Syftet var att i första hand befrämja deltagarnas språkutveckling genom en ökad kontakt med världen utanför skolan, i andra hand öka möjligheterna till anställning.

Ett år senare, i januari 2001, kunde ett nytt, EU-finansierat projekt sättas igång, ("Kompetens Arbetsliv och Skola i Samverkan", Kompass) ett projekt där man drog nytta av erfarenheterna från LIA och kunde utnyttja dels ett redan sammansvetsat lärlag med intresse för arbetssättet och pedagogiken, dels ett kontaktnät som etablerats bland kommunens privata och offentliga arbetsgivare.

Vårterminen 2002, slutligen, startades en yrkesutbildning för flyktingar och invandrare som en avknoppning till projektet Kompass. Här samarbetar komvux med gymnasieskolan i kommunen, som ställer upp med yrkeslärare och lokaler, och deltagarna – blivande svetsare och plåtslagare – följer den vanliga, nationella gymnasiekursen för Industriprogrammet inom karaktärsämnena. I övrigt läser deltagarna (yrkes-)svenska, (yrkes-)matematik och samhällskunskap med arbetslivsorientering, allt utifrån vars och ens individuella nivå.

Flera liknande yrkesutbildningar är planerade inom andra yrkesområden, till exempel vård, ekonomi och hotell-restaurang; dessa kommer förhoppningsvis att starta våren 2003.

Individualisering från början

av Gudrun Back och Pär Lindkvist

Ända från början har verksamheten bedrivits som ett nära samarbete mellan komvux och Arbets- och Socialförvaltningen (ASN). Projektledning och administration har skötts av ASN, medan lärare och lokaler tillhandahållits av komvux. I stort sett all verksamhet – administration, undervisning, konferenser, utvecklingssamtal med deltagare, intervjuer och så vidare – har skett i samma lokaler, i nära anslutning till komvux.

Övriga samarbetspartners har varit arbetsförmedlingen och gymnasieskolan, privata och offentliga arbetsgivare, samt fackföreningar och olika organisationer, till exempel inom idrottslivet. Eftersom vi hela tiden har strävat efter att få till stånd ett verkligt och varaktigt samarbete mellan alla dessa aktörer, har en styrgrupp – med representanter från arbetsgivare i kommunen, fack, ASN och Vuxenutbildningsförvaltningen – och en referensgrupp – med representanter för projektdeltagare – varit delaktiga i ledningen för projektet.

Tid och omfattning

Omkring 200 kursdeltagare, alla flyktingar/invandrare med någon form av yrkesutbildning med sig i bagaget, har till dags dato följt LIA- eller Kompasskurserna. Kurstiden har varit mellan tre och fyra månader, förutom när det gäller yrkesutbildningen som sträcker sig över tre terminer. Under den första månaden har deltagarna haft teoriundervisning (svenska) på heltid, samtidigt som enskilda samtal har lagt grunden för anskaffandet av en lämplig praktikplats. Under resten av kurstiden har grupperna gått ut på

praktikplatserna, men träffats en dag i veckan för teori. En hel teori-vecka har avslutat kursen.

Individualisering

Det främsta syftet med LIA- och Kompasskurserna är som sagt att stärka språkinläringen genom att kombinera svenskundervisningen med praktik inom ett yrkesområde som kursdeltagaren har erfarenheter från. Själva språkundervisningen har också "infärgats" av det praktiska yrkesområdet, även om vi inte alltid har haft som ambition att undervisa enbart i en ren yrkessvenska. Den vardagliga språkkompetensen är också viktig.

Vårt förhållningssätt präglas framför allt av stor flexibilitet och anpassning till den konkreta situationen. Lyhördhet och anpassningsförmåga är helt nödvändiga krav. När språkläraren står inför en grupp tidigare byggnadsarbetare eller handelsanställda gäller det inte bara att själv ta fram och pedagogiskt utnyttja relevant material,

Sadeta Karat vikarierar som administratör i Landskrona kommun. Svenskan fungerar bra i en lugn miljö, tycker hon, men i grupp är språket fortfarande ett hinder. Här med enhetschef Benny Nilsson.

och att snabbt sätta sig in i branschens terminologi och speciella kommunikativa krav. Läraren måste också kunna lyssna till varje individ:

- Vilken språklig nivå har han?
- Vilken yrkeserfarenhet som kan utnyttjas pedagogiskt?
- Hur kan man bäst anpassa undervisningen så att individens behov tillgodoses samtidigt som just hans kunskaper kan användas för gruppens utveckling?

Naturligtvis är detta överväganden som varje lärare måste göra – mer eller mindre medvetet – men här ställs kraven på sin spets. ”Individualiseringen” är så att säga ett faktum redan från början, inte något som läraren pedagogiskt genomför.

Intervjuer och fortlöpande enskilda samtal genomförs framför allt av ASN, men i nära kontakt med lärarlaget. Täta kontakter, både informella (eftersom vi delar arbetsplats) och formella (i form av konferenser och veckomöten) medför att alla i arbetslaget hålls informerade och kan diskutera både ”akuta” situationer och mer långsiktiga strategier.

Ett konkret arbetssätt

När det gäller arbetssättet rent faktiskt, i klassrummet, kan man säga att vi strävar efter konkretion och aktualitet. Till industri- och bygggrupperna anskaffar vi verktyg, instruktioner, arbetarskyddsanvisningar och fackliga texter; till de ekonomisk-administrativa grupperna till exempel material från kommunens nämnder och förvaltningar. Studiebesök är ett självklart och frekvent inslag, både på blivande praktikplatser (individuellt) och på andra arbetsplatser. Eftersom grupperna har varit relativt små, har oftast en god gruppkänsla utvecklats, och mycket av arbetet har skett som självständiga uppgifter under lärares överinseende. Däremot har vi inte ansett rena självstudier eller distansstudier som pedagogiskt försvarbara för dessa grupper, där merparten av deltagarna stått utanför både studier och arbetsmarknad under en mycket lång period. Man har helt enkelt behövt gruppaktiviteten och läraren för att komma igång med svenskan. I vissa grupper har ”veckobok” använts som ett sätt att fånga upp och diskutera erfarenheterna från praktikplatsen. Deltagarna har under ”teoridagen” skrivit och läst upp samt diskuterat vad som hänt på praktikplatsen under veckan.

Sammanfattningsvis kan man kanske säga att arbetssättet är mycket mer en fråga om lärarens förhållningssätt till deltagarna (och till uppdraget) än om utarbetade kursplaner och i förväg fastställda mål.

Handledarutbildning

Lärarna håller en kontinuerlig kontakt med praktikplatsen, framför allt med handledaren men också i vissa fall med arbetsgivaren eller hans representant. Särskilt i början besöker läraren praktikplatsen ganska ofta, och övrig kontakt sköts via telefon och e-post.

Inom projektet har vi introducerat en kurs för handledare, där vi försöker samla så många som möjligt för föreläsningar och diskussion. Vi har till exempel haft föreläsare från Malmö Högskola som talat om integration och kulturmöten, samt personer med stor erfarenhet av handledning som har tagit upp konkreta problem och gett tips. Planer finns att försöka utveckla dessa "handledarträffar" till en högskolekurs som kan ge universitetspoäng. Vi kan se en stor variation i deltagandet från de olika arbetsplatser vi har haft kontakt med – många anser sig inte ha tid eller möjlighet att delta. Inom det offentliga, där medvetenheten om den framtida, mångkulturella arbetsituationen kanske börjar växa fram, har intresset varit stort bland handledarna, men vi hoppas på att kunna nå ut även till de handledare som arbetar på våra praktikplatser inom det privata näringslivet.

Vi ser det som oerhört väsentligt att utveckla denna kontakt med handledarna, just för att göra praktikplatsen till en språkinlärande miljö. Om handledaren uppfattar sitt uppdrag som något viktigt, något speciellt, ett område där han eller hon kan lära sig själv något nytt och kanske rentav få utbildning, tror vi att en ny syn på själva handledarskapet kan utvecklas. Det rör sig då inte längre enbart om att visa praktikanten till rätta när det gäller arbetsuppgifterna, utan om att handledaren tar ansvar för och förstår behovet av kommunikativ träning. I en framtid där arbetsmarknaden blir alltmer beroende av arbetskraft med utländsk bakgrund kommer en sådan erfarenhet att vara en viktig kompetens och merit för en medarbetare.

Yrkesutbildning

Vår erfarenhet av yrkesutbildning begränsar sig hittills till en kurs, Industri Plåt och Svets på tre terminer. Här är samarbetet mellan språkundervisning och praktiska ämnen lättare att genomföra än

inom de kurser där deltagarna befinner sig ute på praktik. Det är dock viktigt att språklärare och yrkeslärare samarbetar inte bara kring de studerande, utan också verkligen följer och tar till sig varandras vardagliga verksamhet. Som exempel kan nämnas att svensklärarna i början av kursen fick en "guidad tur" genom verkstaden, med undervisning i alla termer (officiella och inofficiella!) som förekommer i det dagliga yrkesspråket. Turen resulterade i ett maffigt material, som utgjorde grund för många svensklektioner. Omvänt kan språklärarnas kompetens och erfarenheter vara till stöd för yrkesläraren i situationer där problem kan ha uppstått på grund av bristande kommunikation. Det gäller att i alla lägen lyssna med respekt på varandras erfarenheter, och att helt enkelt vara tillgängliga för varandra.

Ett stort problem är läromedlen, speciellt då inom detta tekniskt-praktiska område, där språket alltför ofta dras med arvet från den gamla "ingenjörssvenskan" med mängder av passiv- och participkonstruktioner samt krånglig syntax. Det finns en del bra, mer allmänna läromedel som tar upp tekniska områden, men i verkstadspraktiken behövs oftast de mer specialiserade böckerna. Här behövs mycket samarbete, och kanske också tid avsatt för en anpassning av läromedlen, något som bara kan göras av yrkeslärare och språklärare gemensamt.

Läraryrollen

Vår erfarenhet är att de lärare som arbetar med i sfi i samverkan måste ha ett stort personligt intresse för ett otraditionellt, utåtriktat och flexibelt arbetssätt. Många oerhört duktiga och framstående lärare med stor pedagogisk erfarenhet drar sig för att arbeta på det här sättet – det har alltså inte med pedagogisk kompetens som sådan att göra, snarare med personlig läggning och intresseområden. (De flesta av de lärare som ingår i arbetslaget har för övrigt yrkes- och utbildningsbakgrund inom andra områden än enbart skolvärlden.) Läraren måste kunna anpassa såväl undervisning som ambitioner till den verklighet som han/hon möter – det går till exempel inte att bemöta alla handledare eller arbetsgivare på samma sätt; skillnaderna kan vara stora mellan till exempel en högre kommunal tjänsteman och en hantverkare i ett mindre företag. Läraren måste vara lyhörd och kunna möta var och en, annars blir uppdraget helt enkelt inte utfört.

Läraren måste ha intresse för att snabbt kunna sätta sig in i mer

eller mindre okända yrkesområdets (språkliga) verklighet, och får inte dra sig för att arbeta tillsammans med nya människor, på nya platser, med otraditionella läromedel och inte sällan vid udda tidpunkter!

Fördelar och nackdelar med arbetssättet kan enkelt sammanfattas på följande sätt: gillar man det, så är det positivt; ogillar man det, så är det negativt!

Vad gäller fortbildning, uppfattar vi erfarenhetsutbyte som det kanske mest givande. I de flesta fall handlar ju de ansatser som gjorts inom sfi i samverkan om att lösa en faktiskt uppkommen, konkret situations problem och att se dess möjligheter. Den bästa hjälpen är då kanske att få ta del av hur andra, med liknande situation att ta hand om, har gått till väga.

Slutligen: vi står ju nu inför en stor omdaning av den ordinarie sfi-undervisningen, där många av de inslag och idéer som funnits inom Kompass och liknande projekt kommer att ingå. Detta är också meningen med projektarbete: att erfarenheter kan göras och sedan, om de visar sig goda och hållbara, kan föras över i en ordinarie verksamhet. Det är till syvende og sist bara en sådan process som motiverar projektets existens.

Gudrun Back har en ämneslärarexamen i svenska och historia. Hon har bred erfarenhet av undervisning av invandrare, allt från alfabetiseringsundervisning på Rosengård i Malmö till bilmekanikerutbildning på AMU. Hon har också varit engagerad i fortbildningen av sfi-lärare vid Lunds universitet. Sedan 1999 arbetar hon med arbetslivsinriktad sfi på komvux i Landskrona.

Pär Lindkvist är pol. mag. i nationalekonomi och fil. kand. i statsvetenskap och hade egentligen tänkt sig en framtid inom EU eller något statligt verk. Men efter att ha vikarierat på komvux i Landskrona upptäckte han att läraryrket passade honom, och nu är Pär utbildad gymnasielärare i samhällskunskap. Han har aktivt arbetat med arbetsplatskontakter och integration av yrkeslivet i undervisningen.

*Undervisning i svetsning inom
gymnasieskolans industriprogram.
Utbildningen leder till industri-
programmets behörighet som svetsare,
även om deltagarna inte når upp till
gymnasiekompetens i svenska.*

Yrkesinriktad sfi med praktik i Norrköping

Arbetsförmedlingen i Norrköping tog för två år sedan initiativ till kursen Yrkesinriktad svenska med praktik. Det fanns ett stort antal långtidsarbetslösa med invandrarbakgrund, och många hade bott i Sverige länge och arbetat under flera år.

Samtliga deltagare hade A-kassa och var berättigade till aktivitetsstöd under utbildningen.

I samarbete med komvux vidgades så småningom målgruppen och man tog också in personer direkt från sfi eller svenska som andraspråk. Dessa deltagare var inte berättigade till aktivitetsstöd.

I januari 2003 startades en grupp med enbart sfi-deltagare. Kravet för deltagande var att ha baskunskaper i svenska och ett yrke eller yrkeserfarenhet från hemlandet. Syftet var att utveckla sfi-utbildningen genom denna inriktning, eftersom många flyktingar och invandrare har yrkeserfarenhet men har svårigheter att komma in på arbetsmarknaden. Det tar för lång tid att lära sig svenska tillräckligt bra för arbetsmarknaden.

I fortsättningen är tanken att kursdeltagarna redan vid studiestarten på sfi ska ges möjlighet att välja denna inriktning.

Språket utvecklas på arbetsplatsen

av Tua Segerfeldt-Jonsson och Birgitta Baryard

De första veckorna är en introduktionsperiod där en noggrann kartläggning görs av den studerandes språkliga nivå, tidigare yrkeserfarenhet och inskrivning på Af. Sfi-lärarna lär känna varje kursdeltagare och de lär känna varandra. Alla får göra en självanalys av sin inlärningsstil, tar fram sina positiva egenskaper och presenterar sig själva. Vem är jag? Vad kan jag? Vad är möjligt? Vad vill jag? Detta är centrala frågor i inledningen. Vi arbetar mycket med självkännedom och att sätta realistiska mål för framtiden både vad gäller språknivå och arbete.

Efter introduktionen följer en period (4–6 veckor) med språkstudier, förberedande yrkessvenska, studiebesök på företag, validering av yrkeskunskaper i samarbete med arbetsförmedlingen, upprättande av en studieplan, planering av praktik.

Språkinläringen

Kursdeltagarna studerar svenska och samhällsorientering utifrån sina behov och sin nivå i en grupp med kamrater med samma grunder och förutsättningar, men med fokus på yrke/arbete, den svenska arbetsmarknaden, arbetsplatskultur, arbetsmiljö och självkännedom. Att läsa om arbete och lära sig läsa platsannonser, att skriva en platsansökan är ständigt återkommande moment. Diskussioner omkring arbete och jämförelser mellan olika kulturer uppmuntrar till muntlig kommunikation. Vad är arbete? Varför arbetar vi? Vilka regler och krav finns det?

En annan gruppindelning gör vi efter yrkesinriktning. De med

Dimi Puspita Wulan och Haddi Mashi Haddi diskuterar sina erfarenheter från föregående veckas praktik. Ett viktigt inslag i undervisningen är att bearbeta frågor, ord och uttryck som deltagarna har mötts av på praktikplatserna.

samma yrkesområde studerar yrkessvenska tillsammans. Via de olika praktikplatserna får vi studiematerial som de studerande använder sig av. De som kan mer svenska kan på det viset hjälpa den som inte har lika mycket språk, och deltagarna får lära sig att samarbeta och att själva ta ansvar för sin inläring. Ett mer målinriktat studiesätt ökar motivationen att lära sig svenska och underlättar inläringen.

Genom denna gruppindelning studerar kursdeltagaren i en grupp tillsammans med kamrater som har samma allmänsvenska språkbehov och i en annan grupp med kamrater som har samma yrkesinriktning. Vi lärare har dels lektioner, dels handleder vi de studerande när de arbetar självständigt med yrkesspråk och i datasalen med utskrifter. Våra lokaler har både klassrum, mindre grupprum och datasal (datorerna har också språkprogram).

Inläringen dokumenteras kontinuerligt i portfolio-form. Allt skrivs ut på datorn, som då blir ett naturligt hjälpmedel.

Innehåll i portfolio

1. Presentation av mig själv, mina starka och svaga sidor, min inlärningsstil
2. Presentation av mitt yrke
3. Platsansökan och meritförteckning, anställningsintervju
4. Min praktikplats: om arbetet, om arbetsplatsen, yrkesspråk
5. Studiebesök
6. Temaarbeten: arbete, familj, bostad, vård, brott och straff, konsument
7. Datakunskaper
8. Grammatikkunskaper
9. Om samarbete, vanor, kroppsspråket
10. Utvärdering, målformulering

Gorgis Altamo steker fläsk tillsammans med Patrik Lindström.

Praktiktid

Praktiken varvas med studier (en vecka praktik/en vecka studier). Kursdeltagaren får uppgifter med sig till praktikplatsen och dessa ska lösas, med hjälp av handledare om så behövs. Det är viktigt att vi har ett nära samarbete med praktikplatsen. Lärarna besöker praktikplatsen kontinuerligt, samlar studiematerial och överlägger med handledaren om praktikantens språkbehov.

Handledaren måste vara fullt införstådd med att uppgiften att ta emot en praktikant innebär handledning och samarbete med lärarna. Han/hon är en viktig länk mellan arbete och skola för att både kursdeltagare och lärare ska förstå vilken språknivå som krävs för arbetet.

Uppgifter till första veckan på praktikplatsen

1. Vilken arbetsplats praktiserar du på?
2. Vad gör man där? Vad gör du där?
3. Hur många personer arbetar där?
4. Har alla samma yrke? Vilka andra yrken finns det?
5. Vilken utbildning behöver du för "ditt" jobb?
6. Hur är lokalerna? Ljuset? Ljud? Rent eller smutsigt?
7. Hur är arbetskamraterna?
8. Finns det cafeteria eller lunchrum?
9. Måste man ha speciella arbetskläder?
10. Vilken minimi-maxilön har man i "ditt" jobb?
11. Vilken fackförening tillhör dina arbetskamrater?
12. Vilka arbetstider har man på din arbetsplats?
13. Finns det några förmåner?
14. Vad är bra och vad är dåligt på din arbetsplats?
15. Lär dig minst 10 nya ord eller fraser från din praktikplats!

Deltagaren ska inte bara visa vad han/hon klarar av i arbetet och utföra ett bra jobb, utan också utveckla sitt språk på arbetsplatsen så att det blir möjligt att få ett arbete inom yrket med de språkkunskaper han/hon kan uppnå (ej alltid ett sfi-betyg).

När den studerande kommer tillbaka till skolan efter en praktikvecka redovisas veckans arbete och vad man har lärt sig. Detta sker både muntligt och skriftligt. Inom yrkesgruppen delar alla med sig av sina erfarenheter och kunskaper.

Samarbetspartner

Arbetsförmedlingen deltar aktivt vid kartläggningen och gör en utredning av förutsättningar för yrkesutövning. Af anskaffar praktikplatser i samarbete med komvux praktikanskaffare samt validerar yrkeskunskaper.

Studie- och yrkesvägledare informerar om olika yrkesutbildningar som kan vara aktuella.

Företagen där praktikplatserna är förlagda hjälper oss att utveckla utbildningsmaterial som anpassas till yrkesspråkinläringen.

Tua Segerfeldt-Jonsson arbetade tidigare som sfi-lärare på Studieförbundet i Norrköping under 12 år, men är sedan 1991 anställd på komvux. Hon har en fil. kand. i pedagogik, statistik och sociologi, och har senare läst in 80 poäng i svenska som andraspråk. Sedan 1997 har Tua varit engagerad i olika projekt och kurser med yrkesinriktning.

Birgitta Baryard har varit verksam som sfi-lärare sedan 1968. Hon har en språkläraryrkesutbildning i engelska och spanska, som hon har kompletterat med 70 poäng svenska som andraspråk. Under sin långa karriär har Birgitta arbetat såväl inom ABF, som AMU och komvux, och har bred erfarenhet av yrkesutbildning och yrkesorientering inom sfi.

Lärlingsprojektet i Gävle

Sedan något år bedriver Gävle kommun i samverkan med arbetsförmedlingen ett projekt kallat Lärlingsprojektet.

Syftet är att de invandrare som idag står utanför arbetsmarknaden integreras i arbetslivet och att deras kunskaper och kompetens tas tillvara.

Dessutom bidrar projektet till att öka mångfalden på arbetsplatser i Gävle, både offentliga och privata.

Målet är att efter avslutat projekt ska minst 50 % av deltagarna ha fått arbete inom de specifika områden de har fått utbildning i eller har yrkeserfarenhet inom. De övriga deltagarna ska ha skaffat sig tillräckliga kunskaper för att genom kompletterande utbildning ha goda möjligheter att få arbete inom yrkesområdet.

Viktigast att utveckla muntlig kompetens

av Anita Andersson och Joost van den Bosch

Projektomgången inleds med en rekryterings- och informationsfas på ca 1 månad. Deltagarna rekryteras från olika håll; genom arbetsförmedlingen, sfi-skolan eller Invandrarcentrum. Det innebär att deltagarna kan ha mycket skiftande förutsättningar när det gäller språkkunskaper och utbildningsbakgrund. Några har bott många år i Sverige och har varit yrkesverksamma, medan andra är ganska nyanlända. Gemensam nämnare är motivationen! Projektet har blivit mycket attraktivt, och fler än man kan ta emot söker.

De sökande intervjuas och ett urval görs. Arbetsplatser kontaktas, informeras och rekryteras. Minst en handledare från varje arbetsplats rekryteras.

Introduktionsperiod

Därefter följer en period på tre månader, som vi kallar introduktionsperioden. Program för introduktionen är klart när lärlingarna börjar. Schema delas ut vid första sammankomsten. Redan första dagen skrivs samtliga deltagare in på arbetsförmedlingen. Då förklaras också hur de studerande varje månad ska rapportera för att få aktivitetsstöd. I introduktionsperioden ingår många olika moment:

- Sfi
- Samhällsorientering på svenska, inriktad mot "arbetsplatskultur"
- Studiebesök och föreläsningar
- Studie- och yrkesvägledning
- Datakunskap, orienteringskurs
- Svenska i körkortsteorin

Ett kontrakt skrivs mellan projektet och lärlingen. Det innehåller punkter som att passa tider, ringa och meddela innan arbetsdagens början om man inte kan komma, aktivt deltagande mm. I samband med introduktionsprogrammet skrivs också ett trepartsavtal mellan lärling, arbetsplats och projektet. Ett avtal träffas om ekonomisk ersättning till de företag som deltar i projektet.

Under introduktionsfasen är lärlingarna ute på sina blivande arbetsplatser några dagar för att handledaren, arbetskamrater och lärlingen ska få en chans att lära känna varandra lite och se om arbetsuppgifterna passar, samt bli medvetna om vilka regler och rutiner som gäller på arbetet.

Dagstidningen bästa läromedlet

De första tre månaderna följer deltagarna ett introduktionsprogram som innebär att de studerar sfi på förmiddagarna. På eftermiddagarna gör vi olika studiebesök med samhällsorienterade innehåll.

Under introduktionsperioden finns det ett väl förberett program som kursdeltagarna får vid första sammankomsten. Vi försöker från början markera att det inte längre handlar om vanlig sfi-undervisning, utan hela arbetssättet ska likna en svensk arbetsplats.

Varje morgon finns 10 lokaltidningar som de studerande kan läsa i. Detta uppskattas av kursdeltagarna och spontana samtal kring nyheter blir resultatet, precis som på en arbetsplats. Detta leder också till att kursdeltagarna utvecklar sin muntliga språkförmåga.

Kursdeltagarna kan också ta en kopp kaffe till denna stund. I klassrummet finns det en kaffebryggare, och precis som på en arbetsplats brukar de studerande ganska snart komma underfund med att det skulle vara gott med något till kaffet, och tar då själva med sig fikabröd.

Det kursmaterial som används är, förutom dagstidningarna, övningsboken Form i fokus, boken Lättlästa lagar och olika yrkesspecifika böcker. Olika databaserade övningsprogram används också.

Ett annat inslag i undervisningen är att bearbeta det som kursdeltagarna gjort tillsammans med yrkesvägledaren. Där får de skriva en platsansökan och en meritförteckning. Under sfi-lektionerna kontrollerar vi svenskan i det de har skrivit. På så vis får de en mall som de senare kan använda sig av om de ska söka jobb. Vi gör också fiktiva anställningsintervjuer.

Fokus på det muntliga

Under hela introduktionsperioden är undervisningen i första hand inriktad på den muntliga språkutvecklingen. Att komma över rädslan för att säga fel är ett stort steg framåt. Många är väldigt rädda för att prata i början, men för att klara sig på en arbetsplats måste man kunna förstå och göra sig förstådd. Samtidigt måste man våga fråga och säga till när man inte förstår. Detta är framförallt viktigt när man tar emot order från en arbetsledare. Den mer traditionella grammatikundervisningen kommer i andra hand.

Vid den ena projektomgången hade vi, under två månader, en assistent hos oss i klassrummet. Hon var inte pedagog och inte sfi-lärare. Vi lärare, som har jobbat med invandrare i många år har förmodligen anpassat vårt språk till de studerandes nivå och vi förstår dem även när de inte kan så bra svenska. Hon hade aldrig arbetat med invandrare tidigare och pratade "vanlig" svenska. Detta var mycket bra för alla eftersom hon inte hade ett anpassat språk. Kursdeltagarna var

Sfi-läraren Anita Andersson besöker Gävle Billackering AB, där Riyad Alameri har sin lärlingsplats.

tvungna att lyssna noga på henne och de var tvungna att uttrycka sig så korrekt som möjligt för att hon skulle förstå. Detta blev en god förberedelse. De studerande skulle snart ut till en arbetsplats där alla inte pratar som läraren gör och alla inte heller har tid och tålmod att lyssna länge och förklara saker och ting flera gånger.

Eget ansvar

Vi börjar kl. 8.30. Att hålla tiderna är mycket viktigt. Man ska vara färdig för att starta med sina arbetsuppgifter när arbetstiden börjar. Då ska man ha bytt kläder, om så behövs, och vara klar. Detta gäller också i skolan. Alla måste vara på plats i god tid före 8.30.

Målet är att kursdeltagarna ska ta eget ansvar för sina studier efter en uppjord planering, där de kan välja i vilken ordning de ska utföra arbetsuppgifterna. De flesta börjar dagen med att läsa tidningen och att diskutera innehållet. Några tar fram grammatikboken och arbetar med övningarna i den. Lärarna finns på plats och hjälper till där det behövs. Vi har också plockat fram mer material att arbeta med, övningar som ökar ordförrådet, yrkesspecifika texter och hörförståelse- och läsförståelseövningar. Det finns en bank med övningar bland vilka deltagarna kan välja fritt.

Många kursdeltagare är ovana att arbeta på det sätt där man planerar sina egna studier, men med hjälp av styrning av lärarna lyckas vi få alla att förstå vikten av att kunna planera och ta ansvar för sina studier. Detta är också ett led i steget de ska ta ut i arbetslivet, där de måste ta ansvar för sitt eget arbete.

Många av dem som börjar på lärlingsprojektet har varit på flera olika kurser, praktikplatser och andra tillfälliga åtgärder. Deras inställning till projektet är ofta i början mycket negativ. Många känner sig lurade av tidigare erfarenheter med löften utan resultat. Att förklara för dem att detta projekt är en stor chans att få jobb och en egen försörjning tar mycket energi, men vi lyckas till slut att motivera nästan alla.

Sfi under lärlingstiden

Efter introduktionsperiodens slut är en del av undervisningen förlagd till arbetsplatserna där deltagarna befinner sig. Ren undervisning på arbetsplatsen är dock oftast inte möjlig på de flesta arbetsplatserna eftersom det inte brukar finnas utrymme för det och för att deltagaren behövs på arbetsplatsen. Vi gör flera besök, spontana

och planerade, under den här tiden. När vi kommer till arbetsplatsen pratar vi mest om arbetssituationen och om vad de gör på jobbet. Vi försöker också hjälpa till i den sociala kontakten på arbetsplatsen genom att bekanta oss med arbetskamraterna. Ofta sitter vi med runt fikabordet och pratar med alla.

En gång i veckan har vi öppet hus på skolan. Det är på fredagsförmiddagarna. Då kan deltagarna komma om de får lov av sin handledare och en förutsättning är att de ska ha arbetsuppgifter med sig från sin arbetsplats. Varje fredag brukar det komma mellan 10 och 15 personer. Vissa är där hela förmiddagen, andra kommer halv nio och går tillbaka till sin arbetsplats efter två timmar. Vi är nogga med att poängtera att de alltid måste göra allt i samråd med sin handledare. Arbetsuppgifterna varierar varje fredag. Många praktiska frågor tas också upp då.

Vi har tidigare även försökt att ha öppet hus två andra dagar i veckan, men det visade sig att det inte fungerade. Deltagarna hade ingen möjlighet att komma, så vi tog bort de dagarna och har numera bara fredagarna som skoldag.

Under lärlingstiden vid ett tidigare tillfälle fick vissa kursdeltagare extra stöd av sfi-lärarna. Tre stycken genomförde truckförarutbildningen och under de veckor som kursen pågick fanns det en sfi-lärare med för att hjälpa till med svenskan. Detta uppskattades mycket av såväl kursdeltagarna som kursledaren för själva kursen. Några fick även extra stöd med körkortsutbildningen, där sfi-läraren var med vid flera tillfällen.

Läraryrollen

Våra erfarenheter är att man bör ha ganska många års erfarenhet av sfi-undervisning, vara öppen för nya idéer när det gäller inläring, beredd att arbeta under andra villkor än i "vanliga" sfi-klasser, samarbeta med många parter, både myndigheter och privatpersoner, vara lyhörd och våga lämna klassrummet.

Att lämna klassrummet betyder för vår del att själva lära oss nya saker, t.ex. att ta truckkort och klara av livsmedelshygienkursen tillsammans med våra lärlingar. Det innebär också att vi måste lära oss "språken" som används inom olika yrken och på olika arbetsplatser. Det skiljer en hel del mot den språkanvändning vi har i klassrummet.

Vi måste ha nära samarbete med varje handledare, ge tips och idéer, men framförallt lyssna på deras åsikter när det gäller vad våra

lärlingar behöver. De har ju yrkeskunskaperna som ska vidarebe-
fordras till våra deltagare. Vi kan hjälpa till med språket.

Målet för oss är att hjälpa deltagarna att ta fram allt de egentligen
kan. Många har tappat allt självförtroende och fungerar inte som de
vuxna personer de egentligen är. Efter många år av svenskstudier
och praktikplatser som inte lett till någonting, har många ingen rik-
tig framtidstro längre. Från en av våra deltagare fick jag kommenta-
ren "Det är inte så lätt att bli vuxen igen efter tre år på sfi." Han
menade inte detta som kritik av sfi-undervisningen men det var
långt ifrån hans tidigare liv som egen företagare och ensam familje-
försörjare.

När deltagarna är ute på sina respektive lärlingsplatser gäller inte
skolans tider för oss lärare och projektledare längre. Vi måste börja
klockan 7 ibland. Det kan också bli sena kvällar. Det är arbetsplat-
serna som bestämmer när de behöver våra tjänster. För lärlingarna
fungerar vi som mentorer, kuratorer, lärare, "pekpinnar" och arbets-
kamrater.

Betyg inte längre så viktigt

Många sfi-studerande anser att sfi-betyget är vägen för dem till ett
arbete eller vägen ut i samhället. Projektet visar att det inte är så.
Även deltagare utan sfi-betyg har fått jobb och vissa till och med en
fast anställning. I början tjarar många om sfi-betyg, men vi tonar ner
det och försöker få dem att inse att det viktigaste för dem nu är att
komma ut på en arbetsplats och kunna klara sig där. Vi har också
upptäckt att även de kursdeltagare som vi anser vara på sfi-nivå
muntligt, kan ha svårt att klara sig på sin arbetsplats, framförallt i
det sociala umgänget. Därför koncentrerar vi oss mycket på den
muntliga språkutvecklingen. Samtidigt måste kursdeltagarna få
mycket information om hur det fungerar på en svensk arbetsplats
och hur man betar sig på arbetsplatsen.

Att lägga över mycket av ansvaret på deltagarna är viktigt. Många
växer som människor när de kommit ut på arbetsplatserna där de
får ta ansvar för sitt eget handlande. Vi lägger oss inte i så mycket
utan vi försöker låta dem själva ta kontakt med sin handledare om
de till exempel vill komma till skolan på fredagarna. Självfallet har
vi informerat handledarna om detta tidigare, men det vet inte kurs-
deltagarna.

Språket är nyckeln ut i samhället, och språket lär man sig bäst där

*Rebwar Mohammed är lärling
på L-E J Snickeri Service.*

det talas. Den muntliga språkutvecklingen blir ofta enorm för alla deltagare i projektet. Att många har fått jobb efter projektet, även utan sfi-betyg, är ett bevis på att detta sätt att arbeta är mycket effektivt.

Anita Andersson har sedan 1987 arbetat som sfi-lärare i Gävle. Hon är grundskollärare, och har kompletterat sin utbildning med 40 poäng i svenska som andraspråk. De senaste tio åren har hon varit engagerad i olika samverkansprojekt med inriktning mot arbetsmarknad. För närvarande är hon projektledare för lärlingsprojektet "Mångfald på jobbet".

Joost van der Bosch har en holländsk lärarutbildning, som han har kompletterat med studier i svenska och i svenska som andraspråk. Han har arbetat som elev-assistent och hemspråklärare, men är sedan 1987 anställd på komvux som sfi-lärare, i första hand inom lärlingsutbildningarna. Han har också kurser för utbytesstudenter på högskolan.

Hur lär man sig svenska som vuxen?

– liten handbok för dig som arbetar med
personer som har svenska som andraspråk

Om språk

Språket är nödvändigt för kommunikation mellan människor, för samarbete och för kultur – ja, för det mesta i människors liv. Genom språket kan vi uttrycka vad vi lärt oss och vet, vad vi ser och hör, tänker och känner, hoppas och vill. Med dess hjälp kan vi förmedla allt detta till andra och påverka personer vi möter. Vi behöver också språket för att fantisera och föreställa oss något som inte finns här och nu.

Alla människor har ett modersmål. Många har dessutom tillägnat sig ytterligare ett eller flera språk som de behärskar i högre eller lägre grad. Det är alltså vanligt att vara tvåspråkig eller flerspråkig. I de flesta länder är det ett naturligt tillstånd att flera språk lever sida vid sida. Man räknar med att det i världens 192 länder finns ca. 6000 språk.

Det svenska språket är släkt med de flesta andra europeiska språk och dessa härstammar från ett gemensamt urspråk, indoeuropeiskan. Språken inom den indoeuropeiska språkfamiljen innehåller flera ord som liknar varandra. För ungefär 1000 år sedan utvecklades svenska till ett eget språk, skilt från gransspråken danska och norska.

Nu talas svenska av omkring nio miljoner människor. Det kan jämföras med mandarin (i Kina), som talas av ca. 700 miljoner och engelska, som talas av omkring 320 miljoner.

Vad innebär det att kunna ett språk?

I vanliga fall reflekterar vi kanske inte så mycket över vad det egentligen innebär att kunna ett språk, men när vi försätts i en situation där vi ska lära oss ett nytt språk blir det aktuellt att fundera över det.

Att kunna ett språk innebär oändligt mycket mer än bara kunskap om ord, uttal och grammatik. Man måste kunna väva samman

orden till längre sammanhängande enheter. Man måste kunna klara av att uttrycka olika funktioner i språket, som att lova, varna, protestera, skämta med mera. Man måste kunna knyta och upprätthålla kontakter, inhämta och ge information, uttrycka känslor och önskinningar, framföra åsikter och formulera slutsatser.

Det gäller också att veta hur språket används i olika sociala sam-

*Mir Rageq Sediqi
under sfi-undervisning.*

manhang, vad som bör sägas till vem i en viss situation och hur det kan sägas, exempelvis vem man hälsar på, hur man hälsar, när man ska tala eller vara tyst och vilka samtalsämnen som är lämpliga. Det handlar om oskrivna regler för kommunikation, vilka delvis är gemensamma inom en kultur och delvis är olika, beroende på ålder, kön, social tillhörighet etc. En person som kan använda alla sina kunskaper i språket på ett ändamålsenligt sätt hittar lätt och snabbt de rätta orden och språket fungerar då som ett effektivt verktyg i en mängd olika sammanhang i livet.

Vad är det för skillnad på ett modersmål och ett andraspråk?

Det första språk som barnet lär sig kallas modersmål, ibland benämnt förstaspråk, och det språket brukar vara etablerat före treårsåldern. Om ett barn lär sig ytterligare ett språk i mycket tidig ålder kan man säga att barnet har två modersmål.

Man brukar tala om andraspråk när det gäller ett språk som en person lär sig efter modersmålet, d.v.s. efter treårsåldern. Det språket kallas för andraspråk, även om det kanske är det tredje, fjärde eller femte språket som individen lär sig. I regel handlar det om det språk som talas av majoritetsbefolkningen i det omgivande samhället. Svenska är alltså ett andraspråk för en person som bor i Sverige och har ett annat modersmål än svenska. Det kan röra sig om någon som har flyttat till Sverige i vuxen ålder, men det kan också röra sig om någon som är född i Sverige och möter svenska språket i förskolan.

Är andraspråk och främmande språk samma sak?

Främmande språk, idag även benämnt moderna språk, är språk som man oftast lär sig i skolan, kanske för att bättre klara exempelvis turistresor och affärskontakter i ett annat land. I Sverige är tyska, franska och spanska typiska främmande språk.

Svenska är ett andraspråk för den som bor i Sverige och har ett annat modersmål än svenska. Eftersom andraspråket talas allmänt i samhället behöver andraspråkstalaren behärska språket så att det fungerar i många skiftande sammanhang: på arbetet, i studierna, i grannskapet, i affären och i de olika roller man har, t.ex. som förälder, som samhällsmedborgare, som konsument.. Alltså innebär det ett mycket stort arbete att tillägna sig ett andraspråk. Det behövs t.ex. ett ordförråd på ca. 25 000 till 30 000 ord för att man ska kunna läsa en vanlig dagstidning!

Om att lära sig språk

Det finns en del likheter mellan hur man lär sig sitt modersmål och ett andraspråk. Båda lär man sig genom att använda språket i kommunikation med andra. Den bästa förutsättningen för att utveckla ett språk är när det finns ett behov av att samtala med andra, alltså när man genuint önskar kommunicera. Innehållet ska vara förståeligt och ha betydelse för inläraren och det ska handla om något angeläget. Kort sagt lär man sig ett språk i ett funktionellt sammanhang.

Modersmålet används i regel i hemmet och barnet lär sig detta språk på ett relativt omedvetet sätt. Grunderna i modersmålet finns som regel redan när barnet börjar skolan. Det innebär att ett barn som börjar skolan har ett ordförråd på ca. 8 000 ord och har utvecklat en mängd andra grundläggande språkliga färdigheter. I skolåldern byggs språket ut ytterligare. Ordförrådet ökar med i genomsnitt några tusen ord per år och barnet lär sig foga samman mer komplicerade yttranden till längre sammanhängande texter. Efter gymnasiet kan ordförrådet mycket väl omfatta uppåt 40 000 ord.

Vad är skillnaden mellan andraspråk och modersmål?

När man lär sig ett andraspråk som vuxen är den intellektuella mögningen större och den sociala situationen annorlunda. Kravet blir därmed också högre att språket ska fungera i olika situationer som man ställs inför.

Som andraspråksinlärare har man redan tillägnat sig ett språk, och det har en viss betydelse vilket detta språk är. Det innebär att det kan vara svårare att hitta rätt ord, uttryck och böjningsmönster om modersmålet ligger långt ifrån det nya språket.

En annan skillnad är att nästan alla människor lär sig att behärska sitt modersmål helt och fullt. När det gäller ett andraspråk däremot når olika personer olika långt.

Vid andraspråksinläring behöver man stöd och hjälp att upptäcka detaljer i det nya språket, så att det man säger eller skriver uppfattas som "rätt" av dem som har språket som modersmål. När inläraren får sådant stöd kan språket utvecklas vidare och mot en högre språknivå.

*Harriet Westlund övar tal
med Azieab Yemane.*

Hur lång tid tar det för en vuxen att lära sig svenska?

Det är svårt att svara på, eftersom det är en mängd olika faktorer som påverkar inläringen. Något som har avgörande betydelse är motivationen, vilket i sin tur beror på en mängd faktorer: Har man för avsikt att stanna i Sverige eller inte? Känner man sig delaktig i samhället?

Det går också i regel snabbare för en person som talar ett modersmål som är nära släkt med svenska, kan flera språk, är ung och träffar många svenskar. Studiebakgrunden har en stor betydelse och självklart har man som högutbildad vissa fördelar, eftersom man är van att studera. Många kortutbildade kan snabbt lära sig att tala och förstå svenska men behöver oftast längre tid för att nå en hög nivå i läsning och skrivning.

Forskningen visar att det också är viktigt att komma i kontakt med ett rikt och varierat språk. Det gäller att ta vara på alla tillfällen att använda språket: att lyssna, samtala, läsa och skriva. Genom att kommunicera så mycket som möjligt och våga använda det språk man kan, samtidigt som man hela tiden pröva nya former, ord och strukturer, gör inläraren nya landvinningar i språket. Det är också väsentligt att omgivningen är trygg och att man möts av en välvillig och respektfull attityd. Ju bättre stöd av den man talar med, desto mer språk lär man sig.

Man ska tänka på att andraspråkinläring verkligen är en långsiktig process. Det gäller att successivt bygga upp ett helt nytt språkssystem som fungerar i såväl arbetsliv som privatliv, både muntligt och skriftligt. Allt från vardagens små problem till livsviktiga och mycket komplicerade frågor ska kunna uttryckas på det nya språket.

Vad är särskilt svårt i svenska språket?

Att lära sig ett nytt språk innebär alltid ett stort arbete. Men det finns en del drag i svenska språket som vållar särskilda svårigheter.

Svenska är ett ovanligt vokalrikt språk. Medan många språk i världen bara har fem vokalljud, har svenska språket ett tjugotal! U- och Y-ljudet är särskilt ovanliga. Det är inte konstigt att det blir svårt för andraspråksinlärare att uttala just dessa ljud. Svenskans konsonantkombinationer, t.ex. spr och skr, kan också vålla problem. Den svenska talmelodin (prosodin) är också mycket speciell och därmed besvärlig att lära sig.

En annan svårighet är det svenska ordföljdsmonstret, som är

ovanligt bland världens språk. Att behärska denna ordföljd lär man sig sent. Därför möter vi många andraspråkstalare som gör fel av typen "I går jag var på bio".

När det gäller ordförrådet har svenska språket många s.k. homonymer, det vill säga sådana ord som både uttalas och skrivs på samma sätt, men har olika betydelser. Exempel på homonymer är våg – våg och val – val. En annan förrådsk ordgrupp i svenska är de s.k. partikelverben, t.ex. gå bort, gå igen, gå ihop, gå på, gå till, gå under, gå åt och gå över. Det till synes enkla verbet gå får med de olika partiklarna helt olika betydelser.

Kan barn uppnå en högre språknivå i svenska än vuxna?

Generellt kan man säga att ju tidigare man börjar, desto större chans är det att uppnå en hög slutnivå i svenska. Det är också så att den individuella variationen är större för vuxna än för barn när det gäller vilken slutnivå man når.

Det tar ett till två år för barn att tillägna sig ett andraspråk så att de kan klara vardagliga samtal i enkla situationer. Barn lyckas ofta få ett i stort sett perfekt uttal på denna korta tid. De låter således ofta som infödda barn i samma ålder, men de förväntas inte använda språket i lika krävande situationer som vuxna, och klarar sig därför med enklare strukturer och ett ganska begränsat ordförråd. Många tror kanske därmed att barnen kan mycket mer än de egentligen kan. På den här nivån saknas emellertid fortfarande mycket innan språket fungerar fullt ut som ett tankeredskap. Det anses ta ytterligare fem till åtta år innan andraspråket fungerar så bra att barnet kan föra komplicerade resonemang om abstrakta ting t.ex. i skolans undervisning.

När det gäller vuxna är det så många faktorer som påverkar inläringen att det är svårt att ange någon tid för att lära sig språket. De individuella skillnaderna är mycket stora.

Kan en vuxen lära sig svenska utan brytning?

De allra flesta vuxna som lär sig svenska kommer alltid att ha en brytning. Språkforskarna säger att om man har börjat lära sig språket efter tjugoårsåldern är det ytterst ovanligt att få en brytningsfri svenska. Man kan dock ha ett precis lika effektivt språk med brytning som utan brytning. Det har alltså inte någon betydelse för kvaliteten på språket utöver just uttalet. Det är bara så att modersmålet "skiner igenom", precis som när svenskar talar engelska.

I Sverige har vi varit ovana att höra vårt modersmål talas med brytning och toleransen mot brytning är kanske därför inte så stor. Engelmän och amerikaner har däremot varit vana att höra sitt modersmål talas med brytning och är ofta toleranta mot engelska med brytning. Undersökningar har visat att toleransen i Sverige är olika gentemot svenska med olika typer av brytning. Var och en kan fundera på hur man förhåller sig till svenska som talas med exempelvis engelsk, spansk och arabisk brytning.

Idag har det blivit allt vanligare att vi använder ett annat språk än modersmålet inom yrkeslivet, oavsett om vi har svenska eller något annat språk som modersmål. Då och då behöver vi på arbetet ta till engelska eller något annat språk som vi talar med brytning. Vad som krävs är ofta en funktionell språkfärdighet, d.v.s. att språket fungerar i olika situationer, och det är möjligt även om man talar med brytning. Krav på svensk-kunskaper för olika anställningar, utbildningar etc. bör därför formuleras på ett konkret sätt och beskriva vilka situationer svenska språket kommer att användas i.

Lär man sig svenska bäst i skolan eller på jobbet?

Det bästa är faktiskt en kombination av båda. Tidigare ansågs det att invandrare bäst lärde sig svenska direkt på arbetsplatsen. Därefter följde en period då invandrare först skulle lära sig språket till en viss nivå och sedan gå ut i arbetslivet. Nu vet forskarna mer om vad som är gynnsamt för språkutveckling - inläraren behöver dels få medveten kunskap om språket, vilket man kan få i skolan, dels få använda språket i verkliga livet, det vill säga i vardagsliv och arbetsliv.

De flesta andraspråksinlärare behöver undervisning i språket för att få goda resultat. I undervisningen blir man uppmärksam på aspekter i språket som man annars inte skulle lägga märke till. Men inläraren måste också förankra språket i det omgivande samhället och ha kontakt med språket i ett naturligt sammanhang, exempelvis på jobbet. En förutsättning för detta är att man verkligen får tillfälle att använda språket på arbetsplatsen.

Om sfi-utbildningen

Sfi, svenskundervisning för invandrare, är en grundläggande utbildning i det svenska språket och om det svenska samhället för vuxna som inte har svenska som modersmål.

Under 60-talet ökade invandringen till Sverige och det blev angeläget att dessa nya invandrare skulle få lära sig svenska. En försöksverksamhet i form av studiecirkclar på studieförbunden drogs igång. Under den här perioden var utbildningen ofta förlagd till arbetsplatserna. I början av 70-talet infördes rätten att läsa svenska på arbetstid. Då hade också sfi-verksamheten omorganiserats, vilket innebar att man antingen studerade sfi vid ett AMU-center eller på ett studieförbund. Detta fortsatte under hela 70-talet. Situationen var dock inte tillfredsställande. Organisationen var splittrad, det fanns inga klart definierade mål och kompetenskraven på lärarna var otydliga.

En kommitté tillsattes och i mitten av 80-talet kom den första stora sfi-reformen och med den, hoppades man, en förbättrad struktur. Reformen skulle också bidra till utökad forskning inom området. Arbetet med att förbättra sfi-utbildningen pågår fortfarande idag, för att vuxna fortare ska komma ut på arbetsmarknaden och bli delaktiga i det svenska samhället.

Vem har ansvar för sfi?

Kommunen har ansvar för att de som bor i kommunen och har rätt till sfi också får utbildningen. Tidigare var det kommunerna som anordnade sfi, men nu har flera kommuner lagt ut utbildningen på externa utbildningsanordnare, kommunala såväl som privata. Kom-

munen har dock fortfarande ansvar för utbildningens kvalitet, oavsett anordnare, och är dessutom skyldig att se till att den som anmält sig får påbörja undervisningen inom tre månader.

Vem får delta i sfi-utbildningen?

Alla som är över 16 år, som inte har grundläggande kunskaper i svenska och är folkbokförda i en kommun är berättigade till sfi. Ungdomar i åldrarna 16 till 19 år kan studera sfi inom gymnasieskolans individuella program. Analfabeter och kortutbildade invandrare kombinerar sfi-utbildningen med läs- och skrivundervisning inom den grundläggande vuxenutbildningen.

Hur länge får man studera sfi?

När man har påbörjat en kurs i sfi har man rätt att fullfölja den. Hur lång tid det tar är väldigt olika och beror på varje persons behov, förutsättningar, studiebakgrund med mera. För vissa kan det röra sig om ett par månader och för andra flera år. Det finns för närvarande ett riktvärde för undervisningen på 525 timmar. Riktvärdet får över-

Wassim Saad Gerges och Ho Minh Ngoc vid datorn.

skridas eller underskridas beroende på det antal timmar deltagaren behöver för att uppnå de kunskapsmål som anges i kursplanerna.

Studerar man sfi på heltid?

Kommunen bör erbjuda sfi-studier på hel- eller deltid, beroende på varje deltagares situation och möjligheter. I ett individanpassat system kan sfi-studierna kombineras med teoretiska ämnen inom grundläggande eller gymnasial vuxenutbildning, praktik eller med yrkesinriktade kurser.

Hur ser sfi-utbildningen ut?

Alla som studerar sfi har inte samma mål. Någon vill ut i arbetslivet, någon vill skaffa sig en yrkesutbildning och ytterligare någon vill studera vid högskola/universitet. För att bättre tillgodose deltagarnas skiftande bakgrund och mål har sfi-utbildningen förändrats. Sedan januari 2003 finns nya kursplaner; kurs A, B, C och D. Sfi består av tre olika studievägar, sfi 1, sfi 2 och sfi 3. De olika studievägarna kännetecknas av att de har olika studietakt.

Sfi 1 vänder sig till deltagare som inte kan läsa, kanske helt saknar utbildning, eller endast har mycket kort, eller splittrad utbildning. Denna studieväg leder till att den studerande når grundläggande kommunikationsförmåga på svenska, så att den studerande kan klara sitt vardagsliv på ett tillfredsställande sätt. Deltagarna kan efter sfi 1 gå vidare till sfi 2.

Sfi 2 vänder sig till deltagare som är relativt kortutbildade, men även till högutbildade som av olika skäl behöver studera i långsammare takt. Efter sfi 2 ska den studerande kunna fungera som en aktiv samhällsmedborgare, klara av språkligt anpassad yrkesutbildning eller förvärvsarbete inom sitt yrkesområde. Deltagarna kan efter sfi 2 gå vidare till sfi 3.

Sfi 3 vänder sig till deltagare som kan förväntas lära sig svenska mycket snabbt. Kursen leder till möjligheter till fortsatta teoretiska studier.

Varje studieväg består av två kurser. För varje kurs finns det mål som behandlar:

- språkförmåga
- språklig medvetenhet och hjälpmedel
- kulturella jämförelser och egen medvetenhet
- samhällsorientering

Efter varje kurs ges betyg. Utbildningen utgår ifrån deltagarnas behov och intressen. Deltagarna arbetar som regel efter individuella studieplaner. Efter avslutad kurs väljer många av deltagarna att gå vidare inom sfi-utbildningen, eller fortsätta att studera inom kommunens vuxenutbildning. Ett annat alternativ kan vara att välja en yrkesutbildning eller gå ut i förvärvslivet.

Fullföljer alla sfi-utbildningen?

Under flera år har kritik riktats mot att många, närmare 50 procent, avbryter sfi-utbildningen. I de flesta fall finns det dock en naturlig orsak till avhoppen, t ex. föräldraledighet, sjukdom, att man flyttat från kommunen eller fått arbete.

Med de nya kursplanerna är det lättare för sfi-deltagare att avsluta en kurs och återkomma senare vid ett annat tillfälle, även i en annan kommun.

Är sfi-utbildningen obligatorisk?

Sfi är en egen frivillig skolform som alla de som uppfyller behörighetskraven har rätt till. Sfi ingår ofta i introduktionsprogrammet för nyanlända flyktingar.

Om möten

”Ett möte mellan två människor börjar innan de möts. Mötet börjar i det ögonblick då de vet att de kommer att mötas. Då börjar en mental beredskap. Då aktualiseras vissa antaganden om mötets karaktär, om själva den fysiska situationen, om rollerna, om syftet med mötet. Då börjar de ofta omedvetna förväntningarna ta form.

Det är inte alltid man tänker på att man faktiskt har förväntningar och ganska färdiga föreställningar om den man ska möta. Och om förväntningarna förverkligas och även föreställningarna visar sig överensstämma med verkligheten blir man sällan medveten om detta. Då var ju förväntningen inte något abstrakt som hängt i luften, och föreställningen inte enbart en ”föreställning”. Man använde bara sin kunskap om människorna och livet inför mötet.

Om man däremot blir förvånad när man möter varandra, blir man medveten om att man haft någon form av förväntning. Och om man överraskas av något under mötets gång, upptäcker man existensen av föreställningar i sin mentala värld”.

Moster eller Myndighet är den talande titeln på en bok av Seija Wellros (1989). Boken handlar om möten och kulturgränser i Sverige. Citatet ovan är hämtat ur inledningskapitlet, som beskriver vad som kan ske i mötet mellan människor.

Ett möte mellan människor är ofta okomplicerat och löper ganska friktionsfritt, under förutsättning att de som möts känner till reglerna, såväl de ”skrivna” som ”oskrivna”, har samma referensramar och omfattar samma normer och värderingar. Om rätt person gör rätt sak i rätt situation förblir kulturen osynlig. I den egna kultur- och språkmiljön vet man t.ex. hur man tilltalar olika personer, vad man

pratar om, med vem och i vilka situationer. Om något i detta möte, antingen hos personen eller i situationen, inte ser ut att stämma försöker man ändå få det att passa in i ett välbekant mönster. Mycket svårare blir det om det är alltför mycket som inte stämmer. Man blir osäker och förvirrad. Ofta leder detta till att man betraktar samtalspartnern som lite avvikande och konstig. Det är bara man själv och några likasinnade som är riktigt normala. I bästa fall börjar man omvärdera hur man ser på vad som är normalt – icke normalt.

Kenneth Hyltenstam har i en artikel Att återerövra sin mänsklighet (1993) beskrivit de förluster en människa gör vid flyttningen till ett land vars språk han inte behärskar. "Den kulturellt och språkligt 'omflyttade' individen kan inte påverka andras tänkande eller handlande, kan inte delta i samarbete som kräver förhandlande, kan inte skapa sin sociala identitet i det nya sammanhanget, kan inte ingå i en social gemenskap på ett fullvärdigt, mänskligt sätt".

En person som flyttar till ett nytt land och lär sig ett nytt språk, behöver det nya språket i första hand för att förstå och göra sig förstådd, för att uttrycka sina önskemål, tankar och känslor. I ett samtal

*Sven-Erik Sjöström och
Nadem Muhammed gör ett staffli.*

har man att ta ställning till en rad olika frågor och måste ofta snabbt fatta någon form av beslut. Vad har jag och samtalspartnern för relation? Vilket ordval och vilka formuleringar ska man välja för att göra sig förstådd för att uppnå syftet med kommunikationen och – inte minst viktigt – för att ge det intryck av sig själv, som man önskar ge.

I vardagslivet deltar vi i en mängd olika samtal. Samtalen kan ha olika karaktär beroende på situationen och på relationen till samtalspartnern. Många samtal är av en mer informell karaktär: man

Masoma Safari talar i telefon.

småpratrar med grannen, personalen på dagis, i skolan eller runt fikabordet på arbetsplatsen. Många som kommer till Sverige träffar inte så många svenskar som man kan småprata med. Man får aldrig veta vad svenskarna talar om i vardagen. Under den första tiden i Sverige är det som regel helt andra samtalssituationer man måste klara av, de mer formella. Det är samtal med läraren i svenska, polis, socialarbetare, sjukvårdspersonal, arbets- och bostadsförmedlare. Personer som i all oändlighet bara frågar och frågar. Villkoren känns inte lika jämlika eftersom den ena samtalspartnern oftast måste fatta någon form av beslut som påverkar den andres situation.

I alla samtal, antingen de är informella eller mer formella, befinner sig många andraspråksinlärare i ett språkligt underläge och känner t.ex. oro vid möten och samtal med nya människor. De flesta av oss har säkert erfarenheter av att det kan vara svårt att hitta de rätta orden och att tungan känns som klister när man ska uttrycka sig på ett nytt språk. Men möjligheten att få använda språket och delta i vardagliga samtal är, enligt forskare, den mest avgörande faktorn för att nå ett bra resultat för en andraspråksinlärare. Det är därför viktigt att få använda språket och delta i samtal.

Vad ska jag som tjänsteman tänka på vid samtal?

Vid kontakt med en myndighet är det inte konstigt om besökaren är både spänd och nervös. Uttalet påverkas av detta och det är ofta svårt att hitta rätt formulering eller rätt ord trots att man egentligen kan och vet vad man vill säga. Man är rädd för att säga fel och vågar inte tala om att man inte förstått. Det kan kännas frustrerande att vara vuxen i tanken men inte i språket, särskilt då det är angeläget att göra ett gott intryck.

Som samtalspartner ska man försöka se till att samtalet sker under så avspända former som möjligt och man måste låta samtalet få ta den tid det tar. Man ska inte vara rädd för pauser; det tar tid att bearbeta och förstå och också att formulera sig på ett annat språk.

Det är viktigt att vara tydlig, stötta samtalet och underlätta förståelsen genom förtydliganden och upprepningar. Undvik långa meningar med mycket och olika sorts information. Var lyhörd och sök bekräftelse på att viktig information gått fram. Tala om att det är viktigt att säga till om det är svårt att förstå. När det gäller skriftlig information kan man inte ta för givet att alla är läs- och skrivkunniga och för många är det svårt att ta till sig texter med ett formellt språk.

Vad ska jag som handledare på en praktikplats tänka på?

För att underlätta introduktionen på en arbetsplats bör praktikanten få ett förberedande samtal, där frågor som hör till en arbetsplats tas upp, exempelvis vad som menas med flexitid, hur ansvarsfördelningen på arbetsplatsen ser ut och hur beslut fattas.

Kulturbetingade skillnader i hur vi uppfattar tid kan på en arbetsplats många gånger ge upphov till konflikter. Hur ska man förstå, om ingen talat om det, att flexitid innebär flexibel tid, men ändå inom en begränsad tidsram. Alla vet att ordet flexitid i sig också rymmer innebörden punktlighet.

På praktikplatsen är det förstås viktigt att praktikanten får ett positivt bemötande och språklig stöttning av arbetsledare och arbetskamrater. Även om stämningen vid fikabordet är avslappnad och tillåtande kan det ändå vara ansträngande för andraspråkstälaren. Det tar längre tid att lyssna, förstå och formulera sina svar på det nya språket och då kan det bli svårt att hinna med och känna sig delaktig i samtalet. Här har man som handledare en viktig roll att uppmuntra och stötta andraspråkstälaren i samtalet.

En fråga som många infödda talare ställer sig då de samtalar med en person som inte talar svenska så bra, är om, och i så fall när, man ska rätta den som "säger fel".

Generellt bör man inte avbryta den man talar med under pågående samtal för att påpeka uttalsfel eller fel ordval. Om personen använt ord eller uttryck som uppenbart kan leda till missförstånd kan man eventuellt ta upp det efteråt.

Hur ska jag veta att vi har förstått varandra?

Det är klart att det kan ske misstag eller uppstå missförstånd i samtal med en andraspråkstälare, när den ena samtalspartnern inte behärskar språket fullt ut. Ibland upptäcker man att personen man samtalar med nickar och säger "Jag förstår..." men faktiskt inte gör det. Det viktiga är att bygga upp ett samspel där båda parter deltar på lika villkor. Då faller det sig naturligt att signalera om man inte förstår. Den som blir bemött med värme och intresse vågar tala och den som vågar tala utvecklar sitt språk.

Läs mer

Språktypologi och språksläktskap
Andersson Lars Gunnar (2001)

En gravad hund
Björvall Katarina (2001)

Att återerövra sin mänsklighet
(I: Invandrare och minoriteter)
Hyltenstam Kenneth (1993)

Tvåspråkighet med förhinder?
Invandrar- och minoritetsundervisning i Sverige
Hyltenstam Kenneth (red.) (1996)

Myter om tvåspråkighet, i Språkvård nr 4, 2002
Lindberg Inger

Världens dåligaste språk
Lindström Fredrik (2001)

En "bra" svenska? – om språk, kultur och makt
Sjögren Annick (red.) (2000)

Moster eller myndighet
Wellros Seija (1989)

Språk, kultur och social identitet
Wellros Seija (1998)

Internet

Centrum för tvåspråkighetsforskning,
Stockholms universitet: www.biling.su.se

Institutet för svenska som andraspråk,
Göteborgs universitet:
<http://svenska.gu.se/institutsv2.html>

Mångkulturellt centrum, Botkyrka:
www.mkc.botkyrka.se

Nationellt centrum för sfi och svenska
som andraspråk: www.lhs.se/sfi

Myndigheter

Arbetsmarknadsverket:
www.ams.se

Integrationsverket:
www.integrationsverket.se